

A close-up photograph of a person's hand, likely a woman's, with a ring on the ring finger. The ring has a circular, textured face. The hand is positioned in the foreground, with a dark, out-of-focus background. A blurry light source, possibly a window or a light fixture, is visible in the upper right. The overall mood is contemplative and artistic.

Don DeLilo

Tačka Omega

Don DeLillo

Tačka Omega

 Jovanka

Don DeLilo

TAČKA OMEGA

bojana888

2006
pozno leto / rano ujesen

Anonimnost

3. septembar

Pored severnog zida stajao je čovek, jedva vidljiv. Ljudi su ulazili u grupama od po dvoje i troje i zastajali u tami gledajući u ekran, pa onda odlazili. Neki gotovo i da nisu išli dalje od vrata, bili su to oni koji bi zabasali u većim grupama, sluđeni turisti; malo bi pogledali, nekoliko puta bi se premestili s noge na nogu, pa bi otišli.

U galeriji nije bilo sedišta. Ekran je stajao usamljen, dugačak otprilike tri i širok nešto više od četiri metra, postavljen u sredini prostorije. Bio je poluproziran, pa su se pojedini posmatrači, malobrojni, zadržavali dovoljno dugo da zađu i s druge strane. Potom bi ostajali još koji trenutak, i odlazili.

Galerija je bila hladna i osvetljena samo slabašnim sivim svetlucanjem ekrana. Pored severnog zida vladala je gotovo potpuna tama, a onaj čovek koji je stajao tamo, podizao je ruku do lica, ponavljajući, sasvim polagano, pokrete lika s ekrana. Kad god bi se klizna vrata galerije otvorila da propuste novu grupu ljudi, probila bi se kosa svetlost iz prostora iza njih, gde su malo dalje bili okupljeni neki drugi, koji su razgledali knjige o umetnosti i razglednice.

Film je tekao bez dijaloga i muzike, bez ikakvog pratećeg zvuka. Čuvar muzeja stajao je tik kraj vrata, pa bi ga ljudi prilikom izlaska ponekad pogledali, u pokušaju da uspostave kontakt pogledom, da nekako opravdaju svoju zbunjenost. Bilo je tu još galerija, čitavi spratovi, pa nije imalo smisla zadržavati se u izdvojenoj prostoriji u kojoj se zbivalo nešto, što god to bilo, za šta je bila potrebna čitava večnost.

Čovek kraj zida gledao je u ekran, i u jednom trenutku počeo da se duž susednog zida pomera ka drugom kraju, kako bi mogao da isti prizor pogleda i sa suprotne strane. Gledao je Antonija Perkinsa kako pruža desnu ruku prema vratima automobila. Znao je da će Antoni Perkins s te strane ekrana upotrebiti desnu ruku, a s one

druge levu. Znao je to, ali mu je bilo potrebno da to i vidi, pa se kroz tamu pomerio duž bočnog zida, a onda još metar-dva u stranu, da bi pogledao Antonija Perkinsa kako s te strane ekrana, sa suprotne, koristi levu ruku, pogrešnu, da bi posegao ka vratima automobila i otvorio ih.

Samo, da li je smeo da levu ruku nazove pogrešnom? Jer, po čemu je to ova strana ekrana bila manje istinita od one druge?

Čuvaru se pridružio drugi čuvar, pa su neko vreme tiho razgovarali dok su se klizna vrata otvarala i ljudi ulazili, s decom, bez dece, a onaj čovek se u međuvremenu vratio do svog mesta kraj zida, gde je sada stajao nepomično, i gledao kako Antoni Perkins okreće glavu.

I najmanji pokret kamere predstavljao je duboku promenu u prostoru i vremenu, ali je kamera sada bila nepokretna. Antoni Perkins okreće glavu. Taj pokret je gotovo bilo moguće izraziti celim brojevima. Čovek je mogao da prebroji stupnjeve pokreta glave Antonija Perkinsa. Antoni Perkins okreće glavu u pet uzastopnih pokreta, a ne u jednom neprekidnom. Ti pokreti su kao cigle u zidu, jasno prebrojivi, ne kao let strele ili ptice. A opet, nisu ni slični ni neslični bilo čemu. Glava Antonija Perkinsa okreće se u vremenu, na njegovom dugačkom mršavom vratu.

To se moglo primetiti samo najpomnijim posmatranjem. Nekoliko minuta nisu mu smetali tuđi dolasci i odlasci, i mogao je da gleda film upravo s onom predanošću koja je bila neophodna. Priroda tog filma dopuštala je potpunu usredsređenost, i zavisila od nje. Neumoljivi ritam filma nije imao nikakvog smisla bez odgovarajuće budnosti, bez pojedinca čija apsolutna budnost nije izneveravala nametnute zahteve. Stajao je i gledao. Činilo se da je u vremenu koje je bilo potrebno da Antoni Perkins okrene glavu protekao čitav niz ideja koje su obuhvatale istoriju i filozofiju i neke bezimene stvari, ili je to možda on video previše toga. Bilo je, međutim, nemoguće videti previše. Što se manje moglo videti, to je on pomnije posmatrao, i to je više video. U tome se ogledao smisao svega. Videti šta je to, gledati i biti svestan toga, osetiti kako prolazi vreme, biti živ pred onim što se događa u najmanjim delićima pokreta.

Svi se sećaju imena ubice, Normana Bejtsa, ali se niko ne seća imena žrtve. Antoni Perkins je Norman Bejts. Dženet Li je Dženet Li.

Od žrtve se očekuje da ponese ime glumice koja je igra. U samotni motel čiji je vlasnik Norman Bejts, dolazi Dženet Li.

Stajao je duže od tri sata, i gledao. Bio je to peti uzastopni dan kako je dolazio, i pretposlednji dan pre no što će instalacija biti zatvorena i premeštena u drugi grad ili prebačena negde u neko mračno spremište.

Niko od onih koji su ulazili nije znao šta da očekuje, i sigurno je da niko nije očekivao baš to.

Originalni film bio je usporen tako da projekcija traje dvadeset četiri sata. Ono što je on gledao, delovalo je kao čisti film, čisto vreme. Onaj sveobuhvatni užas tog starog filma strave bio je uključen u vreme. Koliko će još morati da stoji ovde, koliko nedelja ili meseci, pre no što vremenska struktura filma upije njegovu vlastitu, ili je to možda već počelo da se događa? Prišao je ekranu i zastao na tridesetak centimetara od njega, gledajući deliće i statičke fragmente, čestice titravog svetla. Nekoliko puta je obišao oko ekrana. Galerija je sada bila prazna pa je mogao da stoji pod različitim uglovima i na različitim razdaljinama. Napravio je nekoliko koraka unatrag gledajući, bez prestanka, u ekran. Bilo mu je potpuno jasno zbog čega se film prikazivao bez tona. Morao je da bude nem. Morao je da zaokupi posmatrača na dubini koja prevazilazi uobičajene pretpostavke, sve ono što on pretpostavlja i nagađa i uzima zdravo za gotovo.

Vratio se do zida na severnom kraju, prošavši pored čuvara na vratima. Čuvar je bio tu, ali se njegovo prisustvo u prostoriji nije računalo. Bio je tu da bi bio nevidljiv. To mu je bio posao. Bio je okrenut prema rubu ekrana ali nije gledao nikuda, gledao je u ono u šta čuvari muzeja gledaju kad je prostorija prazna. Čovek kraj zida bio je tu ali čuvar možda nije računao njegovo prisustvo isto onoliko koliko ni on nije računao čuvarovo. Čovek je bio tu već nekoliko uzastopnih dana, i ostajao je dugo, a i bio je naslonjen uza zid, u tami, nepokretan.

Gledao je glumčeve oči kako sporo putuju duž njegovih koščatih očnih duplji. Da li je zamišljao sebe kako gleda glumčevim očima? Ili mu se činilo da te oči traže baš njega?

Znao je da će ostati do zatvaranja muzeja, još dva i po sata, i da će se vratiti sledećeg jutra. Gledao je dvojicu ljudi kako ulaze, stariji

je nosio štap i odelo koje je izgledalo kao da je putovao u njemu, duga seda kosa bila mu je vezana na potiljku, neki penzionisani profesor, možda, ili možda teoretičar filma, dok je mlađi, njegov asistent, mršav, odeven u majicu, farmerke i patike, delovao pomalo usplahireno. Pomerili su se od vrata u delimičnu tamu duž susednog zida. Posmatrao ih je još jedan tren, tu dvojicu pripadnika akademskog sveta, posvećenike filma, ili filmske teorije, filmske sintakse, filma i mita, dijalektike filma, metafizike filma, dok je Dženet Li počinjala da se svlači za krvavo tuširanje koje joj je predstojalo.

Kad bi neki glumac pomerio mišić, kad bi neko trepnuo, to je delovalo kao otkrovenje. Svaka radnja bila je razložena na sastavne delove, tako različite od celine da je posmatrač shvatao da ne može imati nikakva očekivanja unapred.

Svako je gledao u nešto. On je posmatrao dvojicu muškaraca, njih dvojica ekran, dok je Entoni Perkins kroz svoju rupicu gledao Dženet Li kako se svlači.

Njega nije gledao niko. Bio je to idealan svet, onakav kakav bi voleo sam sebi da stvori u sopstvenom umu. Nije imao predstavu kako je mogao izgledati drugima. Nije bio siguran ni kako je sebi izgledao. Izgledao je onako kako ga je videla njegova majka kad ga je gledala. Ali je majka bila pokojna. A to je otvaralo pitanje za naprednije studente. Šta je to od njega ostalo što su drugi mogli da vide?

Prvi put mu nije zasmetalo to što nije sam u prostoriji. Ta dvojica ljudi imali su jak razlog da budu tu, i on se pitao vide li oni isto što i on. Čak i ako je bilo tako, njihovi bi zaključci bili drugačiji, pronašli bi osnove za poređenje u širokom rasponu filmografija i teorijskih disciplina. *Filmografija*. Ta reč je svojevremeno umela da ga natera da trgne glavu unatrag, kao da želi da stvori higijensku distancu između sebe i nje.

Pomislio je kako bi možda trebalo da izmeri trajanje scene pod tušem. A onda je pomislio kako je to poslednje što bi poželeo da učini. Znao je da je u filmu ta scena kratka, da traje manje od jednog minuta, te da je čuvena i po tome, a produženu ju je posmatrao na tom istom mestu nekoliko dana ranije, svu od izlomljenih pokreta, bez napetosti ili strave ili onog napadnog pulsirajućeg zvuka nalik na kreštanje sove. Prstenovi za vešanje zavese, njih se najjasnije

sećao, tih karika na zavesi za tuš koje su posle kidanja zavese ostale da se vrte na šipci, bio je to trenutak koji je pri normalnoj brzini ostajao neprimećen, četiri prstena koji se lagano okreću oko klonulog tela Dženet Li, slučajna pesma nad stravičnom smrću, a onda i krvava voda koja je vijugavo i u sve jačem mlazu tekla u slivnik, iz minuta u minut, i na kraju nestajala u vrtlogu.

Silno je želeo da to ponovo gleda. Želeo je da prebroji prstenove na zavesi, možda četiri, možda pet ili više ili manje. Znao je da će dvojica ljudi pored susednog zida takođe pomno gledati. Osećao je da imaju nešto zajedničko, njih trojica, tako se osećao. Bila je to ona vrsta retke bliskosti kakvu stvaraju jedinstveni događaji, bez obzira na to što ta dvojica nisu ni znala da je on tu.

Gotovo niko nije u tu prostoriju ulazio sam. Stizali su u ekipama, u odredima, malo bi se gurali i komešali blizu vrata, i onda odlazili. Jedno ili dvoje bi se okrenulo i otišlo, a za njima i ostali, zaboravljajući to što su videli već u onih nekoliko sekundi koliko im je bilo potrebno da se okrenu i pođu prema vratima. Delovali su mu kao pripadnici grupa posetilaca pozorišta. Film je za usamljenike, pomislio je.

Dženet Li u dugom intervalu nepripremljenosti za ono što je čeka. Posmatrao ju je kako počinje da se svlači. Prvi put je shvatio da je crno-belo jedini pravi medijum za film kao ideju, za film u ljudskoj svesti. Gotovo da je znao i zašto je tako, mada ne sasvim. To bi verovatno znala ona dvojica koja su tu stajala. Za ovaj film, u tom hladnom tamnom prostoru, crno-belo je bilo apsolutno neophodno, kao još jedan neutralizujući element, kao način da radnja postane nešto što je blisko elementarnom životu, nešto što se polako uvlači u njegove usporene delove. Dženet Li u detaljnom procesu nemanja pojma o tome šta je čeka.

A onda su krenuli da odu, tek tako, pošli su prema vratima. Nije znao kako bi trebalo to da shvati. Shvatio je sasvim lično. Visoka klizna vrata otvorila su se najpre za čoveka sa štapom, pa za asistenta. Izašli su. Nije im valjda bilo dosadno? Prošli su pored čuvara i izašli. Za razmišljanje su im bile neophodne reči. U tome je bio njihov problem. Radnja se odvijala previše sporo da bi bila u stanju da se prilagodi njihovoj filmskoj terminologiji. Nije znao ima li u tome ikakvog smisla. Nisu mogli da osete damare slika projektovanih

tom brzinom. Njihova filmska terminologija, pomislio je, nije se mogla prilagoditi šipkama za zavese i prstenovima za zavese i okancima na zavesama. Možda žure na avion? Misle za sebe da su ozbiljni, ali nisu. A ako nisi ozbiljan, onda ti i nije mesto ovde.

A onda je pomislio: ozbiljan, u kom smislu?

Neko je prošao kroz prostoriju s jednog mesta na drugo i bacio senku na ekran.

U ovom doživljaju postojao je element zaboravljanja. Želeo je da zaboravi originalni film ili bar da ograniči sećanje na neko daleko podsećanje, nenametljivo. A postojalo je sećanje i na ovu verziju, koju je čitave nedelje gledao, mnogo puta iznova. Entoni Perkins kao Norman Bejts, s vratom čaplje, s ptičjim profilom.

Od tog filma se osećao kao neko ko gleda film. Smisao toga mu je izmicao. Bez prestanka je osećao stvari čije mu je značenje izmicalo. No ovo zapravo i nije bio film, je li tako, ne u strogom smislu reči. Bila je to video-traka. Ali je to u isto vreme bio i film. U širem smislu reči, on je gledao film, bioskopski, manje-više pokretnu sliku.

Njena haljina se konačno spustila na zatvoreni poklopac toaletne šolje.

Onaj mlađi je hteo da ostane, pomislio je, onaj u izlizanim patikama. Samo što je morao da ode za teoretičarom-tradicionalistom s kosom vezanom u pletenicu, da ne bi ugrozio svoju akademsku budućnost.

Ili onaj pad niz stepenice, koji je još bio daleko, bilo je možda i čitavih nekoliko sati do trenutka kad će privatni detektiv, Arbogast, pasti niz stepenice, gadno posećenog lica, razrogačenih očiju, mlatarajući rukama, u sceni koju je gledao ranije te nedelje, ili možda još juče - bilo je nemoguće razlikovati dane i projekcije. Arbogast. To ime mu se usadilo duboko u neki mračni kutak u levoj polovini mozga. Norman Bejts i detektiv Arbogast. Pamtio je ta imena tokom godina koje su protekle otkad je prvi put gledao originalni film. Arbogast na stepeništu, u padu koji traje čitavu večnost.

Dvadeset četiri sata. Muzej se obično zatvara u pola šest. Priželjkivao je situaciju u kojoj bi se muzej zatvorio, a galerija ostala otvorena. Želeo je da gleda film od početka do kraja, u toku

dvadeset četiri uzastopna sata. I da niko ne može da uđe posle početka projekcije.

To što je gledao predstavljalo je, na određen način, istoriju - taj film je bio poznat ljudima širom sveta. Poigravao se mišlju kako je galerija sada nalik kakvom zaštićenom nalazištu, kao koliba mrtvog pesnika ili srednjovekovna kapela. Eto ga, tu je, Bejtsov motel. Samo što ljudi to ne vide. Oni vide izlomljene pokrete, kadrove zaustavljene na rubu usporenog života. Shvata on šta je to što oni vide. Vide jednu umrtvljenu prostoriju smeštenu među šest blistavo osvetljenih spratova krcatih umetničkim delima. Njima je važna originalna verzija filma, zajedničko iskustvo proživljeno pred televizijskim ekranima, kod kuće, sa suđem u sudoperi.

Sav umor je osećao u nogama, posle mnogih sati i dana stajanja, pod težinom tela koje stoji. Dvadeset četiri sata. Ko bi to preživeo, fizički i na druge načine? Da li bi bio u stanju da izađe na ulicu nakon dana i noći proživljenih bez prekida u toj korenito izmenjenoj ravni vremena? Posle tog stajanja u tami, gledanja u ekran. Gledao je i sada, kako joj voda igra oko lica dok klizi niz popločani zid i pruža ruku ka zavesi da bi se čvrsto uhvatila i zaustavila kretanje svog tela ka poslednjem dahu.

Nekako je treperavo, to kako voda pada iz tuša, kao da se njiše ili podrhtava.

Da li će izaći na ulicu i zaboraviti ko je i gde živi, posle ta neprekidna dvadeset četiri časa? Ili će čak i u ovako raspoređenom vremenu, ako se projekcija produži a on nastavi da dolazi po pet, šest, sedam sati na dan, iz nedelje u nedelju, da li će biti u stanju da živi u svetu? Da li on to želi? I gde je to uopšte, taj svet?

Izbrojao je šest prstenova. Prstenova koji počnu da se okreću na šipci zavese kad je ona povuče za sobom. Nož, tišina, prstenovi koji se okreću.

Potrebna je izuzetna pažnja da biste videli ono što se događa pred vama. Potreban je trud, posvećenički predano nastojanje, da biste videli ono u šta gledate. Bio je očaran time, tim dubinama koje su bile moguće u usporenom kretanju, onim što se moglo videti, dubinom svega onoga što se tako lako propušta u onoj plitkoj navici gledanja.

Ovde-onde poneko baci senku na ekran.

Počeo je da razmišlja o međusobnoj povezanosti stvari. Ovaj film je prema onom originalnom stajao u istom odnosu kao taj drugi prema stvarnom, proživljenom iskustvu. Bio je to pomak u odnosu na pomak. Originalni film bio je fikcija, ovo je bilo stvarno.

Besmisleno, pomislio je, ali možda i nije.

Dan je polako klizao u nepovrat, ulazilo je najpre sve manje ljudi, a onda gotovo niko. Želeo je da bude tu i nigde drugde, u tami, naslonjen na taj zid.

Prostorija deluje kao da klizi na šinama iza lika na ekranu. Lik se pomera, ali se čini da se pomera soba. Temeljnije su ga zanimali prizori u kojima je na ekranu bio samo jedan lik, ili, možda još bolje, nijedan.

Prazno stepenište gledano odozgo. Napetost nastoji da prevlada, ali tišina i nepomičnost uspevaju da je nadžive.

Počeo je da shvata, posle toliko vremena koje je tu proveo, da je dok je stajao tu zapravo čekao nešto. A šta to? Do ovog trenutka, to nešto bilo je izvan domašaja njegove svesti. Čekao je da dođe neka žena, sama, neko s kim bi mogao da porazgovara, ovde kraj zida, šapatom, naravno sasvim svedeno, ili kasnije, negde, da razmeni ideje i utiske, o onome što su videli i o svojim osećanjima tim povodom. Nije li to u pitanju? Razmišljao je o tome kako će ući neka žena koja će neko vreme ostati da gleda, koja će pronaći sebi put do mesta pored zida, jedan sat, pola sata, to je bilo dovoljno, pola sata, to je sasvim dosta, neka ozbiljna osoba, nežnog glasa, odevena u svedu letnju haljinu.

Drkadžija.

Delovalo je stvarno, taj ritam bio je paradoksalno stvaran, tela su se muzikalno pokretala, jedva primetno, jednolično, jedva da se išta događalo, uzrok i posledica bili su tako oštro razdvojeni da mu je to delovalo stvarno, na način na koji se u fizičkom svetu za sve stvari koje ne razumemo kaže da su stvarne.

Klizna vrata su se otvorila i na drugom kraju prostorije videlo se blago komešanje, ljudi su stupali na pokretne stepenice, jedan službenik je provlačio kreditne kartice kroz čitač, drugi je ubacivao predmete u velike elegantne kese s imenom muzeja. Svetlost i zvuk, nepromenljivi ton bez reči, nagoveštaj života-izvan, sveta-izvan, te

čudne i sjajne činjenice koja tamo napolju diše i jede, nagoveštaj nečega što nije film.

1

Pravi život nemoguće je svesti na izgovorenu ili pisanu reč, to ne može niko, nikada. Pravi život se zbiva kad smo sami, kad razmišljamo, osećamo, izgubljeni u sećanju, sanjivo samosvesni, u onim mikroskopskim trenucima. To je on, Elster, rekao ne jednom, i ne na jedan način. Njegov se život događao, rekao je, dok je sedeo i zurio u goli zid, razmišljajući o večeri.

Biografija od osam stotina stranica samo je beživotno nagađanje, rekao je.

Gotovo da sam mu verovao kad je tako govorio. (Govorio je kako svi to radimo bez prestanka, kako postajemo ono što jesmo ispod neprekidnih misli i nejasnih slika, dok se dokono pitamo kad ćemo umreti. Na taj način živimo i razmišljamo, bili mi svesni toga ili ne. To su one nesređene misli koje nam sinu kroz svest dok u vozu gledamo kroz prozor, one male mutne mrlje meditativne panike.

Sunce je pržilo. Upravo to je i želeo, da oseti onu duboku vrelinu kako mu pulsira u telu, da oseti samo to telo, da ga vrati sebi iz onoga što je nazivao mučninom Vesti i Saobraćaja.

Nalazio se u pustinji, daleko izvan gradova i raštrkanih varošica. Došao je tu da jede, spava i znoji se, da ne radi ništa, da samo sedi i razmišlja. Bila je tu kuća, a osim nje samo daljine, ne vidici ili široki horizonti, već samo daljine. Došao je tu, rekao je, da bi prestao da govori. Jedino je sa mnom tu mogao da razgovara. U početku je to činio škrto, i nikad u suton. Nisu to bili oni velelepni penzionerski sutoni, kupljeni za novac. Za Elstera je zalazak sunca bio nešto duboko ljudsko, naš perceptivni aranžman svetlosti i prostora, raspoređenih tako da postanu elementi čuda. Gledali smo i čudili se. Vazduh je podrhtavao dok su bezimene boje i delovi tla poprimali oblike, jasnoću obrisa i sadržaja. Možda me je razlika u godinama između nas dvojice navela da pomislim da on u toj poslednjoj

svetlosti oseća nešto drugo, neki istrajni nemir, neizmišljen. To bi moglo da objasni njegovo ćutanje.

Ta kuća je predstavljala primer turobne mešavine stilova - izvitopereni limeni krov natkrivao je fasadu od drvene rezane građe, kamena staza na prilazu ostala je nedovršena a neskladno pripijen trem štrcao je sa strane. Tamo smo sedeli tokom tog njegovog sata ćutanja, osvetljeno nebo, i obližnja brda, jedva vidljiva usred bleštavobelog podneva.

Vesti i Saobraćaj. Sport i Vreme. Na to se svodio njegov opori opis života koji je ostavio iza sebe, one dve godine koliko je proveo uz krute umove koji su stvorili rat. Sve je to bilo tek buka iz pozadine, rekao je, mahnuvši rukom. Voleo je da potcenjivački odmahne rukom. Bile su tu procene rizika i strategije, radne grupe za koordinaciju. On je tu bio stranac, naučnik neukaljanog ugleda, ali bez iskustva u upravljanju. Sedeo je za stolom u obezbeđenoj sali za konferencije, s tvorcima strateških planova i vojnim analitičarima. Njegov zadatak bio je da konceptualizuje, i to je njegova reč, pod znacima navoda, da nadsvođene ideje i principe primeni na stvari kao što su raspored trupa i kontraobaveštajna služba. Imao je ovlašćenje da čita strogo poverljive telegrame i poverljive beleške, rekao je, i slušao je ćaskanja metafizičara iz obaveštajnih službi, fantaziranja iz Pentagona.

Treći sprat prstena E u Pentagonu. Pompezna razmetljivost, rekao je.

Razmenio je sve to za vreme i prostor. Činilo se da takve stvari upija kroz pore na koži. Postojale su daljine koje su obuhvatale svaki deo predela, i postojala je snaga geološkog vremena, tamo negde, gde su rešetke mašina za kopanje tragale za izlizanim kostima.

Bez prestanka vidim te reči. Vrelina, prostor, nepomičnost, daljina. Pretvorile su se u vidljiva stanja svesti. Nisam siguran da znam šta to znači. Neprestano vidim izdvojene figure, vidim fizičke dimenzije prošlosti u osećanjima nastalim iz tih reči, osećanjima koja se s vremenom produbljuju. To je ta druga reč, vreme.

Vozio sam i gledao. On je ostajao u kući, sedeo na škripavom tremu u traci senke, i čitao. Otpešačio bih do sasušenih korita i uz neobeležene staze, uvek s vodom, svuda sam nosio vodu, uvek sa šeširo, nosio sam šešir širokog oboda i maramu oko vrata, i stajao

sam na rtovima pod svirepim suncem, stajao i gledao. Pustinja je bila izvan mog domašaja, bila je strano biće, naučna fantastika, u isti mah sveprisutna i daleka, pa sam morao da prisiljavam sebe da poverujem da sam stvarno tu.

Znao je gde se nalazi, u svojoj fotelji, živo otvoren za protosvet, mislio sam, za mora i grebene stare deset miliona godina. Sklapao je oči, tiho se diveći izumrloj prirodi, travnatim ravnica iz dečjih slikovnica, predelu prepunom srećnih kamila i džinovskih zebri, mastodonata, sabljastih tigrova.

Izumiranje mu je bilo glavna tema. Okruženje je podsticalo teme. Prostranost i klaustrofobija. To će tek postati tema.

Ričard Elster imao je sedamdeset tri godine, a ja više no upola manje. Bio me je pozvao da mu se pridružim tu, u staroj kući, oskudno nameštenoj, negde južno od nigdine u Sonorskoj pustinji ili je to možda bila pustinja Mohave ili neka sasvim treća. Ne u dugu posetu, rekao je.

Ovo je bio deseti dan.

Pre toga sam s njim razgovarao dva puta, u Njujorku, i znao je šta imam na umu, njegovo učešće u filmu koji sam nameravao da snimim o vremenu koje je proveo u službi vlade, u nepovezanim i mucavim razgovorima o Iraku.

Zapravo je trebalo da on bude i jedini učesnik. Njegovo lice, njegove reči. To je bilo sve što mi je trebalo.

Najpre je rekao ne. Potom je rekao nikada. Na kraju me je pozvao i rekao da možemo da porazgovaramo o tome, ali ne u Njujorku ili Vašingtonu. Jebi ga, tamo previše odjekuje.

Odleteo sam do San Dijega, iznajmio automobil i odvezao se na istok, u planine koje kao da su izrastale iz krivina na putu, dok su se nad njima nadvijali olujni oblaci poznog leta, pa onda nadole kroz tamnomrka brda pored upozorenja o odronu i povijene snopove bodljikavih stabljika, i konačno do odvajanja od asfaltnog puta i prelaska na primitivni puteljak, na neko vreme izgubljen u magličastim žvrljotinama Elsterove olovkom iscrtane mape.

Stigao sam po mraku.

„Nikakva plišana fotelja s toplim osvetljenjem i knjigama na polici u pozadini. Samo jedan čovek i jedan zid”, rekao sam mu. „Čovek stoji i prepričava čitavu svoju priču, sve što mu padne na pamet, likovi, teorije, detalji, osećanja. Taj čovek, to ste vi. Bez glasa koji postavlja pitanja iz pozadine. Bez ubačenih snimaka ratovanja ili tuđih komentara, bilo u kameru ili izvan kamere.”

„Šta još?”

„Jednostavan krupni plan.”

„Šta još?” pitao je.

„Ako ima pauza, to su isključivo vaše pauze. Ja sve vreme snimam.”

„Šta još?”

„Kamera s hard diskom. Jedan neprekidni kadar.”

„Koliko dug kadar?”

„To zavisi od vas. Postoji jedan ruski film, igrani, *Ruska arka*, Aleksandra Sokurova. Jedan jedini dugačak kadar, oko hiljadu glumaca i statista, tri orkestra, istorija, fantazija, masovne scene, scene balova, i onda negde na jedan sat od početka filma neki konobar ispusti salvetu, i nema reza, rez je nemoguć, kamera leti niz hodnike i po uglovima. Devedeset devet minuta”, rekoh.

„Ali taj čovek se zove Aleksandar Sokurov. A vi ste Džim Finli.”

Nasmejao bih se tom zapažanju, da ga nije izgovorio s nekim samozadovoljnim osmehom. Elster je znao ruski, pa je ime reditelja izgovorio s posebno jakim naglaskom. To je njegovu primedbu ispunilo dodatnim likovanjem. Mogao sam da odgovorim na očekivani način, da istaknem kako ja neću snimati gomile ljudi u koreografisanom pokretu. Dopustio sam, međutim, da njegova šala obavi svoje do kraja. Nije on bio čovek koji bi ostavio prostora ma i za najmanju ispravku.

Sedeo je na tremu, visok čovek u izgužvanim pamučnim pantalonama monumentalne starosti. Tokom većeg dela dana išao je naokolo bez košulje, obilato namazan kremom za sunčanje čak i u senci, a njegova srebrna kosa, kao i uvek, bila je upletena u kiku.

„Deseti dan”, rekoh mu.

Ujutro se smelo izlagao suncu. Hteo je da ojača snabdevanje organizma vitaminom D, pa je podizao ruke ka suncu, obraćao se bogovima, kako je rekao, čak i ako je to podrazumevalo neprimetno stvaranje nezdravog tkiva.

„Zdravije je odbaciti pojedine mere predostrožnosti nego predati se unapred. Pretpostavljam da to znate”, rekao je.

Lice mu je bilo izduženo i rumeno, obrazi malo otromboljeni. Imao je velik nos sa širokim porama, oči možda sivkastozielene, guste obrve. Moglo bi se pomisliti da upletena kosa ne ide uz sve to, ali nije bilo tako. Nije bila očešljana nigde drugde, već samo upletena u široku pletenicu na potiljku, što mu je davalo neku vrstu kulturnog identiteta, nijansu različitosti, bio je intelektualac nalik na plemenskog poglavicu.

„Da li je ovo izgnanstvo? Jeste li vi ovde u izgnanstvu?”

„Volfovic je otišao u Svetsku banku. To je izgnanstvo”, reče on. „Ovo je nešto drugo, to je duhovno povlačenje. Ova kuća je nekada pripadala nekom rođaku moje prve žene. Godinama sam tu povremeno dolazio. Dolazio da pišem, da razmišljam. Jer drugde, drugde moj dan počinje sukobima, svaki korak koji načinim na gradskoj ulici predstavlja sukob, drugi ljudi su sukob. Ovde je drugačije.”

„Ali sada ne pišete.”

„Imao sam ponuda da napišem knjigu. Portret ratnog štaba iz perspektive privilegovanog uljeza. Ali ja ne želim da pišem knjigu, ni takvu ni bilo kakvu.”

„Želite da sedite ovde.”

„Kuća je sada moja, i polako propada, ali neka je. Kad sam ovde, vreme usporava. Vreme oslepi. Osećam predeo, mnogo više no što ga vidim. Nikad ne znam koji je dan. Nikad ne znam da li je prošao jedan minut ili jedan sat. Ovde ne starim.”

„Voleo bih da i ja za sebe mogu da kažem to isto.”

„Trebam vam odgovor. To hoćete da kažete?”

„Trebam mi odgovor.”

„Imate svoj život tamo otkud ste došli.”

„Život. Možda je to prejaka reč.”

Sedeo je zabačene glave, zatvorenih očiju, licem okrenut suncu.

„Niste oženjeni, jesam li u pravu?”

„Rastavljen. Rastavljeni smo”, rekoh.

„Rastavljeni. Kako mi to poznato zvuči. Imate li stalni posao, nešto čime se bavite između projekata?” Možda je i pokušao da reč „projekata” ne oboji sudbonosnom ironijom.

„Povremenim poslovima. Rad na produkciji, ponekad na montaži.”

Odmerio me je pogledom. Možda se zapitao ko sam ja zapravo.

„Jesam li vas možda već pitao kako to da ste tako mršavi? Vidim da jedete. Ubacujete u sebe hranu isto kao i ja.”

„Izgleda kao da jedem. I jedem. Ali svu mi energiju, svu hranljivost, isisava film”, rekoh mu. „Telo ne dobija ništa.”

Ponovo je sklopio oči, a ja sam gledao kako mu znoj i ulje za sunčanje u tankim mlazevima cure niz čelo. Čekao sam da me pita nešto o filmovima koje sam do sada snimio, da mi postavi pitanje za koje sam se nadao da ga neću čuti. On je, međutim, izgubio zanimanje za razgovor, ili je jednostavno imao prejak ego, od one vrste koja zaboravlja da se pobrine za takve detalje. Rekao bi da ili ne, u zavisnosti ne od onog što sam ja govorio već od hirova njegovog raspoloženja, kad njemu dođe. Ulazio sam u kuću da proverim elektronsku poštu na laptopu, pošto mi je bio potreban kontakt sa spoljašnjim svetom, ali sam se pritom osećao nekako kao da podvaljujem, kao da kršim prećutni dogovor o stvaralačkom povlačenju.

Čitao je uglavnom poeziju, iznova iščitavao svoju mladost, kako je rekao, Žukovskog i Paunda, ponekad naglas, kao i Rilkea u originalu, prošaputao bi stih ili dva, ovde-onde, iz *Elegija*. Obnavljao je nemački.

Do tada sam bio snimio samo jedan film, jednu ideju za film, kako su neki govorili. Snimio sam ga, dovršio, ljudi su ga odgledali, ali šta su videli? Ideju, govorili su, to ostaje samo ideja.

Nisam hteo taj film da nazovem dokumentarnim, premda je u potpunosti bio sačinjen od dokumenata, starih snimaka, magnetoskopskih zapisa televizijskih emisija iz pedesetih godina. Bila je to socijalna i istorijska građa, ali je u montaži izlazila izvan granica informacije i objektivnosti, pa sama za sebe nije

predstavljala dokument. Pronašao sam u njoj nešto religiozno, i možda sam bio jedini ko je imao takav utisak, religiozan, ushićen, uznesen.

Na ekranu je sve vreme bio samo jedan čovek, komičar Džeri Luis. Bio je to Džeri Luis iz najstarijih dobrotvornih programa, iz televizijskih emisija koje su se prikazivale jednom godišnje radi sakupljanja priloga za obolele od mišićne distrofije. Džeri Luis danju i noću i sledećeg dana, junačan, tragikomičan, nadrealan.

Gledao sam magnetoskope iz tih davnih godina, svaki taj daleki minut, bila je to druga civilizacija, Amerika iz sredine veka, snimci su podsećali na neki uvrnuti tehnološki oblik života koji se otima iz radioaktivne prašine atomske ere. U montaži sam izbacio sve gostujuće nastupe, songove, filmske zvezde, plesače, teško obolelu decu, publiku u studiju, orkestar. Čitav film svodio se na Džerija, čista predstava, Džeri koji govori, peva, plače, Džeri u naboranoj košulji s otvorenom kragom, i s raskopčanom leptir-mašnom, s krznom rakuna prebačenim preko ramena, Džeri koji u četiri sata ujutro traži od nacije ljubav i zainteresovanost, u krupnom planu, kratko ošišani oznojani čovek u poludelirijumu, umetnik bolesti, koji nas preklinje da pošaljemo novac za lečenje njegove obolele dece.

Montirao sam sekvence tako da je brbljao bez reda, jedna godina pretapala se u drugu, a Džeri je bivao i nem, izigravao klovna, sa iks-nogama i isturenim zubima, skakao je s trambuline u usporenom snimku, na starom oštećenom filmskom zapisu, nejasan signal, slučajni šumovi na snimku, pruge preko ekrana. Gurao je bubnjarske palice u nozdrve, mikrofona u usta. Dosnimavao sam na traku intervale moderne muzike, nizove tonova, jeku nekakvog brujanja. U toj muzici postojao je element ozbiljne drame, ona je Džerija pomerala izvan tog trenutka, u neko krupnije okruženje, aistorično, kao čoveka posvećenog božanskoj misiji.

Mučio sam sebe razmišljanjem o vremenu trajanja, da bih se na kraju opredelio za blesavih pedeset sedam minuta filma, koji je bio prikazan na dva-tri festivala dokumentarnog filma. Moglo je to da bude i sto pedeset sedam minuta, ili četiri sata, šest sati. Potpuno me je iscrpeo, uništio me, postao sam Džerijev sumanutu dvojnik, oči su pretile da će mi iskočiti iz glave. Ono što je teško, ponekad je teško zbog toga što ga radite na pogrešan način. Ovo nije bio

pogrešan način. Ali ja nisam želeo da Elster sazna za taj film. Jer, pitanje je kako bi se osećao, kao neko ko nastavlja tu priču, kao podređeni partner jednog razularenog komičara.

Žena mi je jednom prilikom rekla: „Film, film, film. Još samo malo da mu se posvetiš, i pretvorićeš se u crnu rupu. U sasvim jedinstvenu pojavu”, rekla je. „Iz tebe nigde ne probija svetlost.”

Rekao sam: „Zid imam, znam zid, nalazi se u jednom potkrovlju u Bruklinu, u jednom velikom pretrpanom industrijskom potkrovlju. Pristup imam gotovo u svako doba dana ili noći. Zid je uglavnom bledosive boje, nešto malo pukotina, nešto malo mrlja, ali one ne odvlače pažnju, jer to nisu svesno uneti elementi dizajna. Taj zid je pravi, i ja mislim o njemu, sanjam ga, otvorim oči i vidim ga, zatvorim oči i opet je tu.”

„Vi baš osećate duboku potrebu da to napravite. Recite mi zašto”, upitao je.

„Vi ste odgovor na to pitanje. Ono što ćete reći, ono što ćete nam ispričati o proteklih nekoliko godina, ono što niko ne zna a vi znate.”

Bili smo u kući, bilo je kasno, nosio je stare izgužvane pantalone, pohabanu potkošulju, a velika nespretna stopala bila su smeštena u elegantne kožne sandale.

„Samo ću vam ovo reći. Rat stvara jedan zatvoreni svet, ne samo za one koji ratuju, već i za one koji smišljaju planove, strategije. S tim što je njihov rat sav od akronima, projekcija, mogućnosti, metodologija.”

Deklamovao je ove reči, pevušio ih kao u liturgiji. „Njih parališe sistem koji im stoji na raspolaganju. Njihov rat je apstraktan. Ubeđeni su da vojsku šalju u neko mesto na mapi.”

On nije bio među tvorcima strategije, dodao je bez ikakve potrebe. Znao sam šta je bio, ili šta je trebalo da bude, savetnik za odbranu, bez uobičajenih ovlašćenja, a kad sam upotrebio tu reč, vilica mu se ukočila od ponosite čežnje za onim davnim nedeljama i mesecima, pre no što je počeo da shvata da zapravo radi nepostojeći posao.

„Bilo je perioda u kojima nije postojala mapa kakva bi odgovarala realnosti koju smo pokušavali da stvorimo.”

„Kakvoj realnosti?”

„To je nešto što činimo sa svakim treptajem oka. Ljudska percepcija je saga o stvorenoj realnosti. Ali mi smo izmišljali entitete izvan prihvaćenih granica prepoznavanja ili tumačenja. Laganje je neophodno. Država mora da laže. U ratu ili pripremama za rat ne postoji laž koja se ne može odbraniti. To smo prevazišli. Pokušali smo da preko noći stvorimo nove realnosti, brižljivo stvorene skupove reči koji po sugestivnosti i ponavljanju podsećaju na reklamne slogane. Bile su to reči koje bi na kraju stvorile slike, a onda postale trodimenzionalne. Realnost postoji, ona hoda, ona čuči.”

Nije bio pušač, ali glas mu je zvučao hrapavo kao pesak, možda je bio malo promukao od starosti, a ponekad bi jenjavao i postajao gotovo nečujan. Pogureno je sedeo na sredini sofe, pogleda uprtog u neku tačku visoko u uglu sobe. U blizini pojasa čvrsto je držao šolju za kafu u kojoj je bio viski sa sodom. Na kraju je rekao: „Haiku.”

Klimnuo sam glavom zamišljeno, idiotski, bio je to niz usporenih gestova koji je imao da pokaže da sam ga potpuno razumeo.

„Haiku ne znači ništa osim onoga što znači. Jezerce u leto, list na vetru. To je ljudska svest smeštena u prirodi. To je odgovor na sve u utvrđenom broju stihova, s propisanim brojem slogova. Hteo sam haiku rat”, rekao je. „Hteo sam rat u tri reda. To se nije ticalo nivoa sile, niti logistike. Želeo sam skup ideja povezanih s prolaznim stvarima. U tome je duša haikua. Ogoliti sve do čistog pogleda. Videti šta je tu. Stvari u ratu su prolazne. Videti šta je tu i onda biti spreman da posmatraš kako to nestaje.”

„Vi ste upotreбили tu reč. Haiku”, rekoh.

„Ja sam je upotrebio. Zbog toga sam bio tamo, da im dam reči i značenja. Reči koje ranije nisu koristili, nove načine razmišljanja i gledanja. Verovatno sam u nekoj raspravi upotrebio tu reč. Nisu popadali sa stolica.”

O tim ljudima što nisu popadali sa stolica nisam znao ništa. Ali sam polako počeo da upoznajem Elstera i razmišljao sam o taktici, mada to na kraju više nije bilo važno. Nije me zanimalo utisak koji je on ostavljao na druge, već samo njegova osećanja o tom iskustvu. Hteo sam da iznosi pogrešne sudove, da bude prek, gnevan,

iscrpljen. Redovi i slogovi. Umorna stopala jednog starca, zlovoljna letnja noć. I tako dalje.

„Želeli ste rat. Ali neki bolji”, rekao sam.

„I dalje želim rat. Velika sila mora da reaguje. Bili smo ozbiljno uzdrmani. Moramo ponovo da uzmemo budućnost u svoje ruke. Snaga volje, čista instinktivna potreba. Ne možemo da dopustimo da drugi oblikuju naš svet, naše misli. Oni imaju samo te svoje stare, mrtve despotske tradicije. Mi imamo živu istoriju, i ja sam mislio da ću se naći u njenom središtu. No u tim sobama, s tim ljudima, sve se svodilo na prioritete, statistike, procene, racionalizacije.”

Ona liturgijska turobnost iščezla je iz njegovog glasa. Bio je umoran i udaljen, suviše odvojen od događaja da bi mogao da opravda svoje ogorčenje. Shvatio sam da nipošto ne treba da podstičem dalja zapažanja. Doći će ona kad to bude bilo važno, sama će se stvoriti, pred kamerom.

Dokrajčio je viski, ali je šolju i dalje držao ušuškanu blizu pojasa. Ja sam pio votku sa sokom od pomorandže i istopljenim ledom. To piće bilo je u onom stadijumu života jednog pića kada otpijete poslednji bezbojni gutljaj i potonete u potišteno preispitivanje, negde između samosažaljenja i samooptužbi.

Sedeli smo i razmišljali.

Bacio sam pogled ka njemu. Poželeo sam da pođem na spavanje, ali sam pomislio kako ne bi trebalo da odem pre njega, mada nisam znao zašto. Svake noći sam odlazio prvi. Soba je bila mrtvački mirna, kao i čitava kuća, kao i sve oko nje, otvoreni prozori, ničeg tu nije bilo osim noći. A onda sam začuo škljocanje mišolovke u kuhinji, čekić se otkačio, kloпка poskočila.

Sad nas je bilo troje. S tim što Elster, izgleda, nije to primetio.

U Njujorku je koristio štap, koji mu nije bio neophodan. Možda i jeste osećao uobičajeno tištanje u jednom kolenu, ali je taj štap, siguran sam, bio pre svega emotivno pomagalo, prihvaćeno ubrzo pošto je bio odbačen iz Ministarstava vesti i Saobraćaja. Neodređeno je govorio o ugradnji novog kolena, više sam sa sobom nego sa mnom, nalazeći razloge za samosažaljenje. Elster kao da je bio svuda, u svim uglovima sobe, i sakupljao utiske o sebi. Dopadao mi se taj štap. Pomagao mi je da ga vidim, izdizao ga izvan javne slike, i predstavljao kao čoveka koji ima potrebu da živi u nekom

bezbednom udubljenju, sličnom majčinoj utrobi a velikom kao čitav svet, oslobođen jednoličnih događaja i veza s ljudima.

Malo šta je u tim pustinjским danima moglo da ga trgne iz prividnog spokoja. Naši automobili imali su pogon na četiri točka, tamo je to bilo neophodno, a posle tolikih godina u ovom kraju, on kao da se i dalje navikavao na vožnju izvan puteva, ili na bilo koju vožnju, bilo gde. Zamolio je da mu programiram uređaj za navigaciju u automobilu. Želeo je da se sistem koristi, izazivao ga je da proradi. Gundavo je ispoljio zadovoljstvo kad mu je uređaj, nekim tanušnim muškim glasom, rekao ono što je već znao, *skrenite desno posle četiri kilometra*, da bi ga odveo do parkinga pored prodavnice hrane, četrdeset kilometara do tamo, i četrdeset kilometara natrag. Svake noći nam je pripremao hranu, večera je po njegovom sudu bila obavezna, i nije pokazivao znake one zabrinutosti koju ljudi njegovih godina neretko osećaju povodom određenih vrsta hrane i njihovog uticaja na telo u koje se unose.

Povremeno sam u potragu za dalekim izvorima odlazio sam, i tada bih samo seo u auto, smišljao film, snimao film, zagledan u pustoš od kamena i peska. Ili bih se odvezao do dubokih kanjona, preko tvrdog suvog ispucalog tla, u automobilu koji bi plivao kroz vrelinu, i tada bih mislio na svoj stan, na dve male sobe, na stanarinu, račune, pozive bez odgovora, na suprugu koja više nije tamo, od koje sam rastavljen, na nastojnika-narkomana, na staricu koja niz stepenice silazi natraške, polako, beskonačno dugo, četiri kraka stepeništa, unatraške, i nikad je nisam upitao zašto.

Razgovarao sam s Elsterom o članku koji je napisao pre nekoliko godina, pod naslovom „Rendicija”. Bio je objavljen u jednom naučnom časopisu i ubrzo je podstakao levičarske kritike. Možda to i jeste bila njegova namera, ali sam ja na tim stranicama video samo prećutni izazov da se sagleda u čemu je zapravo svrha svega.

Prva rečenica glasila je: „Svaka vlada je kriminalno udruženje.”

A poslednja je bila: „U vremenu koje dolazi, ljudi i žene, u kabinama, sa slušalicama na ušima, preslušavaće tajne snimke o zločinima vlade, dok će drugi sa računarskih ekrana proučavati elektronske zapise a neki treći gledati sačuvane video-trake sa

snimcima utamničenih ljudi podvrgnutih stravičnom fizičkom bolu, a neki će opet, konačno, iza zatvorenih vrata, postavljati precizna pitanja o pojedincima od krvi i mesa.”

Između ovih dveju rečenica bila je ispisana studija o reči *rendicija*, s referencama na srednjoengleski, stari francuski, pučki latinski i druge izvore i polazne tačke. Negde na početku, Elster je naveo jedno od starih značenja reči - sloj gipsa na površini građevine. Tim povodom zatražio je od čitaoca da zamisli zidom ograđen prostor u neimenovanoj zemlji i metod ispitivanja, uz upotrebu onoga što je on nazivao produbljenim tehnikama istrage, čiji je cilj da podstakne na predaju (još jedno od značenja - predaja ili odstupanje) ispitivane osobe.

Nisam pročitao taj članak u vreme kad je objavljen, nisam ni znao za njega. Da jesam, pre no što sam upoznao Elstera, šta bih bio pomislio? Poreklo reči i tamnica skrivena u njoj. Stari francuski, zastareli francuski i mučenje preko ovlašćenog zastupnika. Esej je bio usredsređen na samu reč, na njenu najraniju poznatu upotrebu, na promene oblika i značenje, nulte oblike, udvojene forme, oblike sa sufiksima. Bilo je tu fusnota kao u zmijskom leglu. Ali bez izričitog spominjanja tajnih zatvora, država-saveznica, ili međunarodnih sporazuma i konvencija.

Uporedio je evoluciju jedne reči s evolucijom organske materije.

Ukazao je na to da reči nisu neophodne za čovekov doživljaj stvarnog života.

Pred kraj komentara, napisao je nešto i o odabranim savremenim značenjima reči *rendicija* - izvođenje, tumačenje, prevođenje, predstava. Među tim zidovima, negde, daleko od očiju sveta, odigrava se predstava, stara koliko i ljudsko sećanje, pisao je, glumci su goli, okovani, s povezima preko očiju, dok drugi glumci drže rekvizite za zastrašivanje, oni su izvođači, bezimni i pod maskama, odeveni u crno, a ono što sledi, napisao je, jeste drama osvete koja odražava masovnu volju i izražava nejasnu potrebu čitave jedne nacije, naše.

Stajao sam u jednom uglu trema, zaklonjen od sunca, kad sam ga zapitao za taj esej. Odmahnuo je rukom, odbacivši čitavu tu temu. Zapitao sam ga za prvu i poslednju rečenicu. Činilo se da im nekako

nije mesto u širem kontekstu, rekao sam, pošto nigde nije bilo spominjanja zločina i krivice. Taj nesklad je prilično uočljiv.

„To je namerno tako.”

„Namerno. Okej. To je trebalo da uznemiri kritičare vlade, rekao sam, a ne donosioce odluka. Otvoreno ironično.

Sedeo je u staroj ležaljci koju je pronašao u šupi iza kuće, u stolici za plažu istrgnutoj iz svog prirodnog okruženja, i otvorio je jedno oko s lenjim prezirom, tek da odmeri budalu koja izjavljuje nešto što je toliko očigledno.

Okej. Ali me je zanimalo šta misli o optužbi da je pokušao da pronađe tajnovitost i romantičnost u jednoj reči koja je bila korišćena kao instrument državne bezbednosti, u reči preuređenoj tako da postane sintetička, da sakrije sramnu temu koju je obuhvatala.

To mu pitanje ipak nisam postavio. Umesto toga, samo sam ušao u kuću i nasuo dve čaše ledene vode i vratio se napolje i seo u naslonjaču pored njegove. Pitao sam se da li je možda u pravu kad smatra da je državi to bilo neophodno, da nam je to bilo potrebno u našem očajanju, u našoj pometenosti, da nam je bilo potrebno nešto, bilo šta, bilo šta za šta bismo mogli da se uhvatimo, neka predstava, da, a onda invazija.

Držeći hladnu čašu pored lica, rekao je kako nije bio iznenađen negativnom reakcijom. Iznenađenje je došlo kasnije kad mu se javio nekadašnji kolega s univerziteta i pozvao ga na privatni sastanak u jednom istraživačkom institutu blizu Vašingtona. Našao se u izolovanoj prostoriji s još nekoliko ljudi, uključujući i zamenika direktora tima za strateške procene, koji nije postojao ni u kakvim zvaničnim dokumentima. Ime tog čoveka nije spomenuo, možda zbog toga što je to bio jedan od onih osetljivih detalja koji moraju da ostanu unutar zidova te prostorije, a možda i zato što je znao da mi to ime neće ništa značiti. Saopštili su Elsteru kako im je potreban čovek s interdisciplinarnim znanjima kakvima on raspolaže, čovek od ugleda koji bi mogao da osveži dijalog, da proširi perspektivu. Ubrzo je prešao na službu u vladi, čime je prekinuo seriju predavanja koju je držao u Cirihi, o nečemu što je on nazivao san o istrebljenju, i tako se posle dve godine i dela treće našao tu, ponovo, u pustinji.

Nije bilo jutara ni popodneva. Dan je bio potpuno bez šavova, svaki dan, sve dok sunce ne bi počelo da se u luku spušta i bleđi, a

planine da izranjaju iz svojih silueta. Tada bismo seli i ćutke se prepustili posmatranju.

Ćutanje je potrajalo i kasnije, za večerom. Źeleo sam da slušam dobovanje kiše. Jeli smo jagnjeće odreske koje je on ispekao na roštilju na tremu. Jeo sam pognute glave, s licem u tanjiru. Bila je to ona vrsta neme ćarolije koju je teško prekinuti, koja sa svakim zalogajem postaje sve gušća. Razmišljao sam o mrtvom vremenu, o osećanju da sam samog sebe zarobio, i slušao kako Źvaćemo hranu. Źeleo sam da mu kaŹem kako je izvanredno ukusna, ali je predugo pekao odreske, pa su svi tragovi vlaŹnoruŹiĉaste boje nestali u plamenu. Źeleo sam da slušam vetar u brdima, slepe miševе kako grebu pod strehama.

Bio je to dvanaesti dan.

Pogledao je bocu piva koju je drŹao u ruci i objavio kako kćerka treba da mu stigne u posetu. Osetio sam se kao da sam ĉuo da se Zemlja pomerila na svojoj osi, i zavitlala noć u dan koji se upravo rađao.

Znaĉajna vest, neko nov, lice i glas, zove se DŹesi, rekao je, izuzetan um, kao da nije od ovoga sveta.

*

Nikad nisam pitao tu staricu zašto to ĉini. Video bih je kako silazi niz stepenice unatraške, steŹući ogradu. Zastao bih i gledao. Hteo sam da joj ponudim pomoć, ali nikad nisam to uĉinio, nikad je nisam zapitao šta je muĉi, neka ozleda, osećaj ravnoteŹe, stanje svesti. Samo sam stajao na odmorištu i gledao je kako silazi, stepenik po stepenik, bila je Letonka, samo sam to znao, kao i to da smo u Njujorku, gde ljudi ne postavljaju pitanja.

2

Obilna kiša sručila se iz planina, toliko jaka da nije dopuštala da se o njoj na bilo koji način razmišlja, i ostavila nas bez reči. Stajali smo u pokrivenom ulazu na trem, nas troje, gledali i slušali potop. Džesi se držala kruto, prekrštenim rukama držala se za ramena. Vazduh je bio oštar i napet, i kad je kiša prestala, posle samo nekoliko minuta, vratili smo se u dnevnu sobu i nastavili razgovor o onom o čemu smo razgovarali pre no što se nebo otvorilo.

Tih prvih dana o njoj sam razmišljao kao o Kćeri. Elsterova posesivnost, ograđeni prostor u koji ju je gurao, nisu mi davali da je doživim odvojeno od njega, da u njoj pronađem nešto što bi podsećalo na nezavisno biće. Želeo ju je kraj sebe bez prestanka. Kad bi se obratio meni, uvek je uključivao i nju, uvlačio ju je u to pogledom ili pokretom. U očima mu je blistao onaj iskreni sjaj, ne tako redak, onaj s kojim otac posmatra dete, ali se činilo kao da njime želi da priguši njen odgovor, ili to možda nju nije ni zanimalo da na bilo koji način odgovori.

Bila je bleđa i mršava, negde na sredini svojih dvadesetih, nespretna, nežnog lika, ne punačkog, ali okruglastog i smirenog, i kao da je bez prestanka bdela nad nečim što je postojalo u njoj. Njen otac je rekao da ona reči čuje iznutra. Nisam ga pitao šta time hoće da kaže. Bio mu je posao da govori takve stvari.

Nosila je farmerke i patike, kao i ja, i široku košulju, i s njom se moglo razgovarati, da tako prođe dan. Rekla je da živi s majkom na gornjem Ist sajdu, u stanu koji je opisala tako što je slegnula ramenima. Volonterski je radila sa starim ljudima, kupovala im hranu, vodila ih lekarima. Svako od njih imao je otprilike po pet lekara, rekla je, i nije joj teško padalo sedenje po čekaonicama, volela je čekaonice, volela je kad portiri zaustavljaju taksije, ljudi u uniformama, bila su to jedina uniformisana lica koja ste mogli videti u

običnom danu, pošto su policajci uglavnom sedeli zgureni po automobilima.

Čekao sam da ona mene upita gde živim, kako živim, s kim, bilo šta. Možda ju je baš to činilo zanimljivom, to što nije ništa pitala.

Rekao sam: „Imao sam garsonjeru u Kvinsu. Najpre sam mogao da je plaćam, pa onda više nisam. Radim iz svog stana, za koji bi se moglo reći da je u Kineskoj četvrti. Pokrećem projekte, razgovaram s ljudima, razmišljam o drugim projektima. Odakle nabaviti novac? Razmišljam o hipotekama. Nisam siguran šta to znači. Razmišljam o osiguranju, o novcu iz inostranstva, o privatnim fondovima. Svaki projekat mora da postane opsesija - u protivnom, nema nikakvog smisla. I ovo ovde je projekat, ovo s vašim ocem. Znam da je on prava osoba za to i imam osećaj da i on to zna. Samo što ne mogu od njega da izmamim odgovor. Učini to, nemoj da učiniš, možda, nikad, drugom prilikom. Gledam tako u nebo i čudim se. Šta ja kog đavola tražim ovde?”

„Društvo”, rekla je. „Čovek potpuno fizički ne podnosi da bude sam.”

„Ne podnosi, ali ipak dođe ovamo zato što tu nema ničega, zato što nema nikoga. Drugi ljudi su sukob, kako on kaže.”

„Ne i oni koje on odabira da budu s njim. Nekoliko studenata tokom svih ovih godina, pa onda na svoju sreću i ja, a jednom davno i moja majka. Iz prvog braka ima dva sina. Krš i Lom, tako ih zove. Neka vam ne padne na pamet da spomenete njegove sinove.”

Gotovo sve vreme razgovarali smo ni o čemu, ona i ja. Nismo imali ništa zajedničko, činilo se, ali su teme neprekidno proletale kraj nas. Rekla mi je kako se zbunila kad je stala na pokretne stepenice koje nisu radile. To se dogodilo na aerodromu u San Dijegu, gde ju je čekao otac. Stala je na pokretne stepenice naviše, koje nisu radile, i nije umela da se prilagodi tome, trebalo je da se svesno popne uz stepenice, a to je bilo teško pošto je bez prestanka očekivala da se stepenice pokrenu, pa je kao napola hodala ali joj se činilo da ne ide napred zato što su stepenice bile nepokretne.

Nije vozila automobil zato što nije umela da upravlja rukama i nogama. Jedan od ljudi o kojima je brinula bio je upravo umro od neke „multiple” bolesti. Njena majka govorila je ruski preko telefona, bile su to prave mećave ruskih dana i noći. Volela je zimu, zavejane

travnjake u parku, ali nije zalazila preduboko, veverice zimi ponekad obole od besnila.

Voleo sam te razgovore, bili su tihi, s nekom nestvarnom dubinom u svakom njenom slučajnom zapažanju. Ponekad bih se zagledao u nju, čekajući ne znam ni ja šta, neki pogled kao reakciju, neko ispoljavanje nelagode. Lice joj je bilo obično, smeđe oči, smeđa kosa koju je uvek sklanjala natrag preko uha. Bilo je u njenom izgledu nečeg odlučnog, nekog spokoja koji je delovao pomalo usiljeno. Bio je to njen izbor, sama je odlučila da tako izgleda, ili sam to ja sebi tako govorio. Njen život je bio drugačiji, ni nalik mom, i nudio je oslobađanje od onog neprekidnog samoispitivanja kome sam se tih dana predavao, kao i neku vrstu ravnoteže s uticajem njenog oca na moju neposrednu budućnost.

Elster se u pidžami dovukao iz spavaće sobe da nam se pridruži na tremu, bosonog, sa šoljom za kafu u ruci. Pogledao je u Džesi i osmehnuo se, kao da se u toj omamljenosti najednom setio da je nešto hteo da učini. Da je hteo da se osmehne.

Smestio se u fotelju i polako progovorio, slabašnim i sprženim glasom, loša noć, rano jutro.

„Pre nego što sam zaspao, konačno, razmišljao sam o tome kako sam kao klinac pokušavao da zamislim kraj veka i kako mi je to izgledalo kao nekakvo daleko čudo i razmišljao sam koliko ću godina imati na kraju veka, koliko meseci, dana, a vidi sada, neverovatno, evo nas ovde - i već smo šest godina u novom veku a ja shvatam da sam onaj isti suvonjavi klinac, da mi nad životom lebdi senka njegovog prisustva, da i dalje izbegavam da stanem na spojeve betonskih ploča na trotoaru, ne iz sujeverja, to je više kao neki test, vežbanje discipline, još to radim, sad kad sam samo vreća od mrtve kože, i po tome znam ko sam.”

Jednom sam zavirio u njegov ormarić s lekovima u kupatilu. Nisam morao da otvaram vrata ormarića, pošto ih nije ni bilo. Nizovi bočica, tuba, kutijica s tabletama, skoro čitave tri police, i još nekoliko drugih bočica, jedna bez zatvarača, na poklopcu vodokotlića, i nekoliko uputstava za upotrebu, razbacanih po klupi, razmotanih, sa upozorenjima ispisanim sitnim, ali podebljanim slovima.

„Ni moje knjige, ni predavanja, ni razgovori, ništa od toga. Ta prokleta zanoktica, ta mrtva koža, u tome sam ja, moj život, odande do ovde. Govorim u snu, oduvek sam to radio, to mi je još tada rekla majka, i ne treba mi niko da mi danas to kaže, jer ja to znam, čujem, i to je veoma važno, trebalo bi da neko izradi studiju o onome što ljudi govore u snu, a neko verovatno već jeste, neki paralingvisti, pošto to znači više nego hiljadu ličnih pisama koja čovek u životu napiše, a istovremeno je i literatura.”

Nisu to sve bili lekovi koji se izdaju na recept, ali većina jeste, a sve to je bilo Elster. Losioni, tablete, kapsule, supozitorije, kreme i gelovi i njihove bočice i tube, uputstva za upotrebu i nalepnice s cenama - sve to zajedno predstavljalo je Elstera, ranjivog, i možda je bilo i nečeg moralno nedopustivog u mom prisustvu u toj sobi, ali nisam osećao krivicu, već samo rešenost da upoznam tog čoveka i sva ta pomagala za život, sredstva za promenu raspoloženja, sredstva koja stvaraju naviku koju niko ne vidi, niti pokušava da zamisli. Nisu te stvarčice bile ozbiljni vidovi pravog života koji je voleo da spominje, izgubljenih misli, sećanja koja se rasprostiru kroz decenije, zanoktice na palcu. Ipak, na neki način, bio je tu u svom ormariću s lekovima, taj čovek, jasno označen kapljicama, kašičicama i miligramima.

„Vidi ovo”, rekao je, ne gledajući u to, u predeo i nebo, prema kojima je pokazao pokretom ruke unatrag.

Ni mi nismo pogledali.

„Dan se na kraju pretvara u noć, ali to je samo pitanje svetlosti i tame, nije tu reč o vremenu koje prolazi, o smrtnom vremenu. Nema tu ničeg od onog uobičajenog straha. Ovde je drugačije, vreme je ogromno, to je ono što ja ovde osećam, opipljivo. Vreme koje nam prethodi i koje će nas nadživeti.”

Polako sam se navikavao na to, na opseg njegovog obraćanja, na duge decenije razmišljanja i govorenja o transcendentnom. U ovom slučaju, on se obraćao Džesi, njoj se obraćao sve vreme, naginjući se napred u fotelji.

Ona reče: „Uobičajeni strah. Šta je uobičajeni strah?”

„Ovde se to ne dešava, to svođenje računa iz minuta u minut, to što osećam u gradovima.”

Sve je to utkano, ti sati i minuti, reči i brojevi na sve strane, rekao je, železničke stanice, autobuske linije, taksimetri, sigurnosne kamere. Sve se to tiče vremena, glupavog vremena, ništavnog vremena, tiče se ljudi koji proveravaju časovnike i druge naprave, druge podsetnike. To se vreme odliva iz naših života. Gradovi su sagrađeni da bi merili vreme, da bi vreme odvojili od prirode. Postoji neprekidno odbrojavanje, rekao je. Kad skineš sve površinske slojeve, kad se zagledaš unutra, ono što ostaje jeste strah. To je nešto što bi književnost trebalo da leči. Epska pesma, priča pred spavanje.

„Film”, rekao sam.

On me pogleda.

„Čovek pored zida.”

„Da”, rekoh.

„Naslonjen na zid.”

„Ne, ne kao neprijatelj, već kao neka vrsta vizije, duh iz ratnog štaba, neko ko je slobodan da kaže što god hoće, neizgovorene stvari, poverljive stvari, da hvali, osuđuje, trabunja bez smisla. Što god vi budete rekli, to je film, vi govorite, ja snimam. Bez grafikona, mapa, pratećih podataka. Lice i oči, u crno-beljoj tehnici, to je taj film.”

On reče: „Naslonjen na zid, da ga jebeš” i oštro me pogleda. „Samo što su šezdesete odavno prošle, i nema više barikada.”

„Film je barikada”, rekoh. „Onaj koji mi pravimo, vi i ja. Onaj u kome neko stoji i govori istinu.”

*

„Nikad ne znam šta da kažem, kad počne tako da govori.”

„Celog života govorio je studentima”, rekao sam. „Ne očekuje da iko kaže bilo šta.”

„Svaki sekund je njegov poslednji dah.”

„Sedi i razmišlja, zato je ovde.”

„A taj film koji hoćete da snimate.”

„To ne mogu sam.”

„Ali zar ne biste radije snimili pravi film? Koliko će ljudi hteti da potroši svoje vreme gledajući u nekoga ko je toliko nalik zombiju?”

„U pravu ste.”

„Čak i ako na kraju to što ispriča bude zanimljivo, to je nešto što su mogli i da pročitaju u nekom časopisu.”

„U pravu ste”, reko.

„Nije da ja nešto mnogo idem u bioskop. Volim one stare filmove na televiziji, u kojima muškarac pripaljuje ženi cigaretu. U tim starim filmovima kao da su samo to radili, muškarci i žene. Ja po pravilu ne obraćam pažnju ni na šta. Ali svaki put kad na televiziji vidim neki stari film, budno motrim kada će neki muškarac upaliti ženi cigaretu.”

„Koraci u filmovima”, rekao sam.

„Koraci.”

„Koraci u filmovima nikad ne zvuče stvarno.”

„To su koraci u filmovima.”

„Mislite, zašto bi uopšte zvučali stvarno.”

„To su koraci u filmovima”, reče ona.

„Jednom sam vašeg oca odveo da gleda jedan film. Pod naslovom *Dvadesetčetvoročasovni Psiho*. To i nije bio film, nego konceptualno umetničko delo. Stari Hičkokov film prikazan tako usporeno da je za celu projekciju potrebno dvadeset četiri sata.”

„Rekao mi je.”

„Šta vam je rekao?”

„Rekao mi je da mu se činilo kao da gleda svemir kako umire tokom perioda od otprilike sedam milijardi godina.”

„Proveli smo tamo deset minuta.”

„Rekao je da je to ličilo na kontrakcije svemira.”

„On uvek razmišlja u kosmičkim razmerama. To bar znamo.”

„Vrela smrt svemira”, rekla je.

„Pomislio sam da bi ga to moglo zanimati. Ušli smo i izašli, deset minuta, on je krenuo a ja za njim. Dok smo silazili niz šest krakova stepeništa nije sa mnom progovorio ni reč. U to vreme je koristio štap. Lagano putovanje nadole, pokretne stepenice, gužva, hodnici, na kraju i stepenice. Ni jednu jedinu reč.”

„Videla sam se s njim te večeri, i ispričao mi je. Pomislila sam da bih možda volela to da gledam. Da vidim u čemu je smisao tog

nedogađanja”, rekla je. „Čekanje samo radi čekanja. Sutradan sam otišla tamo.”

„Jeste li se malo zadržali?”

„Jesam, malo. Jer čak i kad se nešto događa, morate da sačekate da se dogodi.”

„Koliko ste dugo ostali?”

„Ne znam. Nekih pola sata.”

„To je dobro. Pola sata je baš dobro.”

„Dobro, loše, kako god”, rekla je.

*

Elster reče: „Kad je bila mala, imala je običaj da lako miče usnama, da u sebi ponavlja ono što sam ja govorio ili ono što je govorila njena majka. Pomno je posmatrala. Ja bih govorio, ona bi gledala, pokušavala da predvidi moje izjave reč po reč, gotovo slog po slog. Usne bi joj se micale gotovo potpuno sinhronizovano s mojim.”

Dok je govorio, Džesi je sedela na suprotnoj strani stola. Jeli smo omlet, jeli smo to gotovo svake večeri. On se ponosio svojim omletima i pokušavao da je natera da gleda kako razbija jaja, meša ih viljuškom i tako dalje, i govorio je sve vreme dok je dodavao začine i maslinovo ulje i povrće, posebno naglašavajući reč *frittata*, ali nju to nije zanimalo.

„Bilo je kao kad neki stranac uči engleski”, rekao je. „Unela bi mi se u lice, pokušavala da razazna reci koje izgovaram, da ih upije i obradi. Gledala je, razmišljala, ponavljala, tumačila. Gledala u moja usta, proučavala moje usne, pokretala svoje. Moram da vam kažem da sam bio razočaran kad je prestala s tim. Bilo je to istinsko slušanje.”

Gledao je u nju, smešeći se.

„Tada je još razgovarala s ljudima, i s nepoznatima. I dalje to čini ponekad. I dalje to ponekad činiš”, reče. „S kim razgovaraš?”

Džesi sleže ramenima.

„S ljudima u redu u pošti”, reče. „S dadiljama sa decom.”

Žvakala je hranu, pognute glave, viljuškom okretala omlet na tanjiru pre no što bi ga presekla.

Delili smo kupatilo, ona i ja, ali se činilo da ona retko boravi tamo. Mali putni neseser, jedini trag njenog prisustva, bio je zašuškan u ugao prozorskog praga. Sapune i peškire držala je u svojoj spavaćoj sobi.

Ličila je na vilenjaka, njen element bio je vazduh. Odavala je utisak kao da ne smatra da se to mesto razlikuje od bilo kog drugog, taj jug i zapad, ta širina i dužina. Kretala se kao da blago klizi, osećala svuda iste stvari, jer svuda je bilo to isto, taj njen unutrašnji prostor.

Krevet joj nikad nije bio namešten. Nekoliko puta sam otvorio vrata spavaće sobe i pogledao, ali nisam ulazio.

Ostajali smo do kasno u noć, svako sa svojim viskijem, s bocom na tremu i grozdovima zvezda.

Elster je gledao u nebo, u sve što je bilo pre, rekao je, da sve to vidi i iscrta na mapi i razmisli o tome.

Pitao sam ga da li je bio u Iraku. Malo je razmislio o tom pitanju. Nisam hteo da pomisli kako znam odgovor, i pitao sam ga zato da bih ispitao širinu njegovog iskustva. Odgovor nisam znao.

Rekao je: „Mrzim nasilje. Strahujem i od same pomisli na to, ne gledam filmove u kojima ima nasilja, okrećem glavu kad u vestima na televiziji prikazuju mrtve i ranjene. Jednom sam se potukao, bio sam klinac, i dobio sam grčeve”, rekao je. „Od nasilja mi se ledi krv.”

Rekao mi je kako je imao univerzalnu propusnicu, odnosno pristup svakom osetljivom deliću vojnih obaveštajnih podataka.. Znao sam da to nije istina. To se osećalo u njegovom glasu i videlo na njegovom licu, ta ogorčena čežnja, i naravno da sam shvatao da mi on sve to, bilo istinito ili ne, govori zato što sam tu, zato što smo obojica bili tu, odvojeni od sveta, i pili. Bio sam njegov

podrazumevani ispovednik, mladi čovek kome su bili povereni detalji njegove improvizovane stvarnosti.

„Jednog dana sam s njima porazgovarao o ratu. O Iraku se šapuće, rekao sam im. O tom našem nuklearnom koketiranju s ovom ili onom vladom. Tihi šapat”, rekao je. „Slušajte šta vam kažem - to će se promeniti. Nešto je na vidiku. Ali nije li to ono što želimo? Nije li to breme savesti? Svi smo mi potrošeni. Materija želi da izgubi svoju samosvest. Mi smo um i srce u koje se materija pretvorila. Vreme je da se sve to pozatvara. I to je ono što nas sada pokreće.”

Ponovo je napunio čašu i pružio mi bocu. Uživao sam u svemu.

„Želimo da postanemo mrtva materija kakva smo bili. Mi smo poslednji milijarditi deo sekunde u evoluciji materije. Kad sam bio student, tragao sam za radikalnim idejama. Naučnici, teolozi, čitao sam dela mistika kroz vekove, bio sam gladan um, čisti um, ispunjavao sam sveske svojim verzijama svetske filozofije. A pogledaj kakvi smo danas. Bez prestanka ispredamo narodne priče o kraju. Širenje životinjskih bolesti, zarazni oblici raka. Šta je sledeće?”

„Klima”, rekoh.

„Klima.”

„Asteroid”, rekao sam.

„Asteroid, meteorit. Šta još?”

„Glad, u celom svetu.”

„Glad”, reče. „Šta još?”

„Čekajte da razmislim.”

„Nema veze. Jer mene to i ne zanima. To mi je sasvim beskorisno. Moramo da razmišljamo dalje od toga.”

Nisam hteo da začuti. Sedeli smo i pili u tišini. Pokušao sam da razmislim o nekim drugim mogućim izgledima za okončanje ljudskog života na Zemlji.

„Bio sam student. Učio sam i za ručkom. Izučavao sam dela Tejara de Šardena”, rekao je. „Otišao je u Kinu, kao odmetnuti sveštenik. Kina, Mongolija, iskopavao je kosti. Ručao sam nad otvorenim knjigama. Nije mi bio potreban poslužavnik. Poslužavnici su bili poređani na početku reda u školskoj kantini. Pisao je kako je ljudska misao živa, kako kruži. I kako se sfera združene ljudske misli

bliži svome kraju, svom poslednjem plamičku. Nekada je postojala severnoamerička kamila. A gde je sada?"

Malo je nedostajalo da kažem: u Saudijskoj Arabiji. Ipak sam mu samo pružio bocu.

„Vi ste njima pričali. Jesu li to bili sastanci odbora za strategiju? Ko im je prisustvovao?" pitao sam. „Ljudi iz vladinih kabineta? Ljudi iz vojske?"

„Ko god se tamo zatekao. Eto ko im je prisustvovao."

Dopao mi se taj odgovor. Objašnjavao je sve. Što sam više razmišljao o njemu, sve je delovalo jasnije.

„Materija", rekao je. „Svi stadijumi, od subatomske nivoa preko atoma do neorganskih molekula. Širimo se, izlećemo, takva je priroda našeg života od same ćelije. Ćelija je predstavljala revoluciju. Razmislite o tome. Protozoe, biljke, insekti, šta još?"

„Ne znam."

„Kičmenjaci."

„Kičmenjaci", rekoh.

„A onda i konačni oblici. Gmizanje, puzanje, pogrbljeni dvonošci, svesno biće, polusvesno biće. Gruba materija pretvara se u analitičku ljudsku misao. U našu prelepu složenost uma."

Zastao je i otpio gutljaj i ponovo zastao.

„Šta smo mi?"

„Ne znam."

„Mi smo gomila, roj. Razmišljamo u grupama, putujemo u vojskama. Vojske nose gen samouništenja. Jedna bomba nikad nije dovoljna. Maglovitost tehnologije, u kojoj proročišta smišljaju svoje ratove. Jer tu dolazi do preokreta. Otac Tejar je to znao, to je tačka Omega. Iskorak iz naše biologije. Postavite sebi to pitanje. Moramo li večno da budemo ljudska bića? Svest je iscrpljena. Sad je vreme da se vratimo neorganskoj materiji. To je ono što želimo. Želimo da budemo kamenje na livadi."

Otišao sam po led. Kad sam se vratio, on je mokrio s trema, stojeći na prstima, da mlaz ne zakači ogradu. Zatim smo seli i slušali krike životinja odnekud iz cestara i setili smo se gde smo, pa smo neko vreme ćutali i kad su ti zvuci zamrli. Rekao je da bi voleo da je ostao student, otišao u Mongoliju, zaista daleko, da živi i radi i razmišlja. Oslovio me je imenom Džimi.

„Moći ćete da do mile volje govorite o svemu tome”, rekao sam. „Govor, pauza, govor. Vaše lice”, reko. „Ko ste, u šta verujete. Nijedan drugi mislilac, pisac, umetnik, niko nije snimio takav film, bez plana, bez probe, bez složenog plana, bez unapred donetih zaključaka, ovo je nekako potpuno ogoljeno, nemontirano.”

Izgovorio sam te reči pripitim zaplitanjem, napola svestan da sam sve to već jednom rekao, i začuo sam dubok uzdah a onda i njegov glas, tih i suzdržan, čak i tužan.

„Ono što ti hoćeš, prijatelju, bio toga svestan ili ne, jeste javna ispovest.”

To nije moglo biti tačno. Rekao sam mu da apsolutno nije tako. Rekao sam mu da nemam nameru da napravim bilo šta slično.

„Preobraćenje na smrti. Eto šta bi ti želeo. Ludost, taština jednog intelektualca. Slepa taština, obožavanje moći. Oprosti mi, razreši me greha.” Odbacio sam takvu pomisao, u sebi, i rekao mu kako nemam posebnih ideja, osim onih koje sam opisao.

„Hoćeš da snimiš film o čoveku koji puca”, reče. „To razumem. Jer, zašto bi inače to radio?”

Čovek koji kopni i pretvara se u rat. Čovek koji još veruje u pravednost rata, svog rata. Kako li bi izgledao i zvučao na filmu, u bioskopu, na bilo kom ekranu, dok govori o haiku ratu? Jesam li razmislio o tome? Razmislio sam o zidu, o boji i teksturi zida, i razmislio sam o licu tog čoveka, o tim crtama koje su bile snažne ali istovremeno i krhke u ispoljavanju svake surove istine koja bi mu se slila u oči, a onda sam pomislio na Džerija Luisa iz 1952. godine, u krupnom planu, Džerija koji cepa svoju kravatu dok peva neku plačljivu brodvejsku baladu.

Pre no što je ušao u kuću, Elster mi je stegao rame, kao da želi da me ohrabri, činilo se, a ja sam još neko vreme ostao na tremu, preduboko zaronjen u fotelju, i u samu noć, toliko da nisam mogao ni da pružim ruku prema boci viskija. Iza mene, ugasila su se svetla u njegovoj spavaćoj sobi, pa je nebo zasvetlelo i, kako je to čudnovato izgledalo, polovina neba prišla je bliže, sve one užarene mase kojih je bivalo sve više, sve one zvezde i sazvežđa, samo zato što je neko isključio svetlo u jednoj kući u pustinji, i zažalio sam što nije tu, jer bi mogao nešto da ispriča o tome, o bliskom i dalekom, o onom što mislimo da vidimo, a zapravo ne vidimo.

Pitao sam se da li mi to postajemo porodica, ne mnogo čudnija od većine porodica osim po tome što nismo imali šta da radimo, ni kuda da idemo, ali čak ni to nije bilo tako čudno, otac, kćerka, i ja, što god da sam bio.

Još je nešto rekla jednom prilikom, moja žena, saosećajno, povodom toga kako posmatram život s jedne strane, i film s druge.
„Zašto je tako teško biti ozbiljan, a tako lako biti preozbiljan?”

Vrata kupatila bila su otvorena, dopola, a unutra je bila Džesi, bosa, u majici i šortsu, s glavom iznad umivaonika, umivala se. Zastao sam kraj vrata. Nisam bio siguran da li želim da me vidi tu. Nisam zamislio kako ulazim i stajem iza nje i naginjem se nad njom, nisam to video jasno, to kako joj zavlačim ruke pod majicu, kolenima joj razmičem noge da bih mogao da je pritisnem jače, da se namestim malo naviše i unutra, ali to je postojalo u jednom krhkom damaru tog trenutka, pomisao na to, i kad sam se pomerio od vrata, nisam se naročito potrudio da odem nečujno.

Dovezao se čuvar kuće, zdepast čovek s kapom kakvu nose traktoristi i alkom u jednom uhu. Brinuo je o kući kad Elster nije tu, što je bilo nekih desetak meseci godišnje, uglavnom. Posmatrao sam ga dok je pored kuće koračao do rezervoara s propanom. Kad se vratio istim putem, klimnuo sam glavom dok je pored mene ulazio u kuću. Ničim nije pokazao da je primetio moje prisustvo. Pomislio sam da verovatno živi u jednom od onih blesavih nizova udžerica, prikolica i automobila na kamenim blokovima, u malim zgrbljenim naseljima koja se katkad vide s asfaltnih puteva.

Elster je krenuo za njim u kuhinju pričajući o nekakvom problemu sa štednjakom, a ja sam pogledao prema krečnjačkim brdima i video sebe uokvirenog s te daljine, klinički, čovek u predelu u jednom dugom danu, jedva uočljiv.

Ručak se odvijao po kliznom rasporedu, jedi kad hoćeš. Našao sam se za stolom s Elsterom, koji je proučavao pasterizovani sir koji je Džesi kupila prilikom našeg poslednjeg odlaska u grad. Rekao je da je obojen osiromašenim uranijumom a onda počeo da ga jede, zalivenog senfom, između kriški dvopeka, pa sam počeo i ja.

Ona je za svog oca bila stvorenje iz snova. Činilo se da ga ne zbunjuje njena slabašna reakcija na njegovu ljubav. Za njega je bilo sasvim prirodno da ništa ne primećuje. Nisam siguran da je shvatao činjenicu da ona nije on.

Kad je pojeo sendvič, nagnuo se napred u stolici, s laktovima na stolu, i progovorio tišim glasom.

„Ne moram da vidim muflona pre nego što umrem.”

„Okej”, rekao sam.

„Ali bih voleo da ga Džesi vidi.”

„Okej. Odvešćemo se tamo.”

„Odvešćemo se”, reče.

„U nekom trenutku možda ćemo morati da izađemo iz auta da se malo penjemo. Mislim da oni borave na zaravnjenim liticama. I ja bih voleo da vidim jednog. Ne znam tačno zašto.”

Nagnuo se bliže meni.

„Znaš li zašto je ona ovde.”

„Pretpostavljam da ste želeli da je vidite.”

„Uvek ja želim da je vidim. Njena majka, bila je to njena zamisao. Džesi se viđa s jednim čovekom.”

„Dobro.”

„A njena majka ima neke svoje ideje kad je reč o njegovim namerama ili samo o njegovom opštem držanju ili izgledu ili već nečemu. I zaključila je na svoj neopozivi način da bi Džesi trebalo da se malo udalji od njega, za sada, privremeno, da bi proverila njegovu privrženost.”

„I eto je sad ovde. A vi ste s njom razgovarali o tome.”

„Probao sam. Malo govori. Ne postoji tu nikakav problem, tako kaže. Izgleda da joj se dopada taj tip. Viđaju se. Razgovaraju.”

„Koliko su bliski?”

„Razgovaraju.”

„Jesu li ljubavnici?”

„Razgovaraju”, ponovio je.

Sada smo obojica bili povijeni nad stolom, licem u lice, i govorili uznemirenim šapatom.

„Da li je ikada imala neku vezu?”

„Priznajem da sam se pitao.”

„Ozbiljne momke nije imala.”

„Mislim da nije, apsolutno.”

„Poslala ju je majka. To bi moralo nešto da znači.”

„Njena majka je sjajna žena, čak i danas, ali među nama postoji zla krv, pa prema tome kad mi pošalje dete, da, to nešto znači. S tim što je ona i luda. Ona je jedna potpuno manijačna osoba koja sve preuveličava.”

„A tip sigurno nije manijak. Ili nešto slično.”

„Isuse, nije, svakako nije manijak, ne podnosim tu reč. Možda je samo uporan, i to je sve. Ili možda muca. Ili ima jedno smeđe, a jedno plavo oko.”

„Žene. Kakva tema”, rekoh.

„Žene, da.”

„Koliko ih je bilo?”

„Koliko. Dve”, reče.

„Samo dve. Mislio sam da ih je možda bilo više.”

„Samo dve”, reče. „Ali se čini da ih je bilo više.”

„I obe lude. Samo nagađam.”

„Obe lude. To sazreva s godinama.”

„Šta, ludilo?”

„U početku ga ne vidiš. Ili ga kriju, ili mu treba vremena da sazri. A kad se to desi, nepogrešivo ga prepoznaš.”

„Ali Džesi je pravo blago, božji blagoslov.”

„Tako je. A ti?”

„Nemam dece.”

„Tvoja žena. Ta s kojom si rastavljen. Je li ona luda?”

„Ona misli da sam ja lud.”

„Ali ti u to ne veruješ”, reče on.

„Ne znam.”

„Šta pokušavaš da zaštitiš? Luda je. Reci to.”

I dalje smo šaputali, povezivao nas je taj šapat, ali nismo hteli to da priznamo. Naslonio sam se i na trenutak zatvorio oči, i video svoj stan, čist i miran i prazan, u četiri sata po podne po lokalnom

vremenu, i činilo se da me ima više u toj prašnjavao svetlosti nego ovde, u kući ili pod otvorenim nebom, ali sam se pitao da li zaista želim da se vratim i nastavim da budem onaj čovek koji živi u dve sobe okružene gradom sagrađenim zato da bi se njime merilo vreme, kako je to Elster rekao, podmuklo vreme časovnika, kalendara, preostalih minuta života.

A onda sam ga pogledao i upitao ima li negde u kući dvogled. Za tu ekspediciju biće nam potreban dvogled, rekao sam. To kao da ga je zbunilo. Muflon, rekoh. Ako nas ne odnese neki potop. Ako nas ne ubije ova jara. Trebaće nam dvogled da bismo videli detalje. Mužjak je onaj s rogovima, velikim i izuvijanim.

Za večerom je ispričala nešto smešno, o tome kako joj se u Njujorku oči približe jedno drugom, zbog neprekidne zakrčenosti na ulicama. A kad ode odatle, oči joj se razdvoje, prilagode se uslovima, kao krila ili kljunovi.

U nekim drugim prilikama delovala je potpuno nedostupno za bilo šta što bi moglo izazvati reakciju. Pogled joj je bio nekako skraćen, nije dosezao do zida ili prozora. Bilo mi je nelagodno da je gledam, pošto sam znao da ne oseća da je iko gleda. Kud li je samo lutala? Nije bila izgubljena u mislima ili sećanjima, nije odmeravala tok narednog sata ili minuta. Jednostavno nije bila tu, sva je bila u sebi.

Njen se otac silno trudio da ne primeti takve trenutke. Sedeo je na suprotnom kraju sobe, sa svojim pesnicima, i čitao, mičući usnama.

Ričardu Elsteru sam prišao posle jednog predavanja koje je održao na Univerzitetu Nju Skul, i nisam gubio vreme, predočio sam mu svoju zamisao o filmu, jednostavnom i snažnom, rekao sam, o čoveku i ratu, a ni on nije gubio vreme, već me je ostavio usred rečenice, ali samo na trenutak. Krenuo sam niz hodnik za njim, i malo sam usporio govor, pa onda u lift, govoreći bez prestanka, a kad smo izašli na ulicu pogledao me je i rekao nešto o mom izgledu, primetivši da izgledam kao on u vreme kad je bio mnogo mlađi, kao neuhranjeni student umoran od prekomernog rada. Shvatio sam to kao ohrabrenje, dao mu svoju posetnicu i saslušao ga kako ju je

pročitao naglas, Džim Finli, Dedbit films. Nije ga, međutim, zanimalo da se pojavi u filmu, ni mom niti bilo čijem.

Drugi susret bio je duži i čudnovatiji. Muzej moderne umetnosti. Bez obzira na to koliko puta idem u taj muzej, pešačeći s istočne na zapadnu stranu, uvek je dalje na kraju ulice nego prethodnog puta. Tumarao sam i razgledao izložbu dadaista, i odjednom ugledao Elstera, samog, nagnutog nad jednom izložbenom vitrinom. Znao sam da je nešto pisao o značenju govora kojim se odrasli obraćaju maloj deci i da je jasno da ga zanima velika izložba predmeta stvorenih u ime razorene logike. Pratio sam ga nekih pola sata. Razgledao isto što i on. U pojedinim trenucima naslanjao se na štap, u drugim ga je jednostavno nosio, nemarno, horizontalno, kroz talase ljudi. Budi pribran, govorio sam sebi, budi uljudan, govori lagano. Kad se pomerio prema izlazu, prišao sam mu, podsetio ga na naš prethodni susret, obratio mu se donekle kao malom detetu i onda ga blago sproveo duž šestog sprata do galerije u kojoj se nalazila instalacija usporenog *Psiha*. Stajali smo u mraku i gledali. Gotovo istog trenutka osetio sam kako se Elster opire. Nešto je tu bilo ugroženo, neki njegov tradicionalni jezik kojim bi mogao da reaguje. Mrtvorodjene slike, urušeno vreme, ideja do te mere otvorena za teoriju i raspravu da mu nije ostavljala jasan kontekst u kome bi mogao da zagospodari, već samo oštro odbijanje. Konačno je progovorio tek kad smo se ponovo našli na ulici, i to uglavnom o kolenu koje ga je bolelo. O filmu ništa, ni slučajno, ni tada ni bilo kada.

Nedelju dana kasnije javio mi se telefonom i rekao da se nalazi u mestu po imenu Ansa-Borego, u Kaliforniji. Nikad do tada nisam čuo za to mesto. A onda mi je poštom stigla rukom iscrtana mapa, drumovi i poljski putevi, pa sam krenuo, nekim jeftinim letom, sledećeg popodneva. Na dva dana, mislio sam, najviše tri.

3

Svaki izgubljeni trenutak predstavlja život. A on je nedokučiv, izuzev za nas same, i to za svakog neobjašnjivo: ovaj čovek, ona žena. Detinjstvo je izgubljeni život koji se iznova potražuje u svakom trenutku, rekao je. Dva mala deteta, sama u sobi, pod potpuno prigušenim svetlom, blizanci, nasmejani. Trideset godina kasnije, jedan je u Čikagu, drugi u Hong Kongu, oni pripadaju samo tom jednom trenutku.

Trenutak, misao, koja dođe i ode, svako od nas, negde na nekoj ulici, i to je sve. Pitao sam se šta podrazumeva pod tim sve. Ono što nazivamo bićem, pravi život, rekao je, suštastveno biće. To je biće koje se blago ljuljuška u onome što zna, a to što zna jeste da neće živeti večno.

Kad god sam išao u bioskop, uvek sam gledao odjavnu špicu, do kraja. Činio sam to uprkos intuiciji i zdravom razumu. Bio sam tek prešao dvadesetu, i bio sam usamljen u svakom mogućem smislu, i nikad nisam ustajao dok ne istekne čitav spisak imena i zvanja. A ta zvanja podsećala su na jezik iz nekog drevnog rata. Klaper, oružar, pirotehničar, šarfer. Osećao sam neodoljivu potrebu da sedim i čitam. Imao sam osećanje da se pokoravam nečem nemoralnom. To je postajalo najočiglednije posle završnog kadra nekog velikog holivudskog filma, kad bi krenula špica, koja bi potrajala pet, deset, petnaest minuta i obuhvatila stotine imena, hiljadu imena. Bilo je to propadanje i pad, spektakl preterivanja bezmalo ravan samom filmu, ali ja nisam želeo da se završi.

Bio je to deo doživljaja, sve je bilo važno, upiti sve to, izdržati, kaskaderi, dekorateri, računovođe. Čitao sam imena, sva, većinu, bili su to pravi ljudi, ko su oni, zašto ih ima toliko, imena koja su me proganjala u tami. U trenutku konačnog isteka špice već bih ostao sam u sali, možda bi tu sedela tek još neka stara žena, udovica, kojoj se deca više ne javljaju telefonom. Prestao sam to da činim tek

kad sam počeo da radim u tom poslu, mada to nikad nisam doživljavao kao posao. Bio je to film, samo to, i bio sam rešen da i ja snimim jedan, da napravim jedan. *Un film. Ein film.*

Ovde, s njima, nisu mi nedostajali filmovi. Predeo je počeo da izgleda normalno, daljina je bila normalna, vrelina je bila jedina klima, a klima je bila vrelina. Počeo sam da shvatam šta je Elster hteo da kaže kad je rekao da je vreme ovde slepo. Izvan lokalnog grmlja i kaktusa, samo talasi prostora, katkad i daleka grmljavina, čekanje na kišu, pogled preko brda ka planinskom vencu koji je juče bio tu, a danas je bio izgubljen negde u beživotnom nebu.

„Vrelina.”

„Tako je”, reče Džesi.

„Izgovori tu reč.”

„Vrelina.”

„Oseti njene damare.”

„Vrelina”, rekla je.

Sedela je na suncu, prvi put sam je video da to čini, odevena kao i uvek, farmerice su joj sada bile zavrnutе do listova, rukavi košulje do lakata, a ja sam stajao u senci i posmatrao.

„Umrećete od toga.”

„Od čega?”

„Od sedenja na suncu.”

„A šta bih drugo mogla da radim?”

„Da ostanete unutra i isplanirate dan.”

„A gde smo to mi uopšte?” upitala je. „Znam li ja to?”

Mobilni telefon nisam koristio, a gotovo i da nisam doticao laptop. Počeli su da mi deluju nekako slabašno, kolika god bila njihova snaga i domet, kao naprave poražene prirodnim okruženjem. Džesi je pokušavala da čita naučnu fantastiku, ali ništa od svega što je pročitala nije moglo da se meri s običnim životom na ovoj planeti, već i po samoj nezamislivosti. Njen otac je u jednom plakaru pronašao dva tega, od po tri i po do četiri kilograma, proizvedena u Austriji. Koliko li su dugo stajali tu? Kako su tu dospeli? Ko ih je koristio? Sada je on počeo da ih koristi, dizao ih je i disao, dizao i dahtao, jednom rukom, pa drugom, gore pa dole, oglašavao se kao čovek izložen kontrolisanom davljenju, kao neko ko samog sebe guši zarad erotskog zadovoljstva.

A šta sam ja radio? Punio sam putni frižider kesama s ledom i bocama s vodom i odlazio u besciljne vožnje, slušajući trake sa snimcima bluz pevača. Napisao sam pismo svojoj ženi i onda pokušao da odlučim da li da ga pošaljem ili da ga pocepam. Baca sam s trema kore od banane kao hranu za životinje, i prestao sam da brojim dane od svog dolaska, bilo ih je oko dvadeset dva.

U kuhinji je rekao: „Znam kakav ti je bio brak. Bili ste u onoj vrsti braka u kojoj jedno drugom pričate sve. Sve si joj ispričao. Gledam te i vidim ti to na licu. To je najgore što možeš da učiniš u jednom braku. Da joj pričaš o svemu što osećaš, o svemu što radiš. Eto zašto misli da si lud.”

Za večerom, nad još jednim omletom, mahnuo je viljuškom i rekao: „Shvataš da to nije pitanje strategije. Ne govorim ti ja o tajnama i prevarama. Govorim ti o tome da moraš da budeš svoj. Ako otkriješ sve, ako ogoliš svako osećanje, ako tražiš razumevanje, onda gubiš nešto što je od ključnog značaja za tvoj doživljaj sebe samog. Samo ono što niko drugi ne zna o tebi, omogućava ti da spoznaš sebe.”

Džesi je menjala raspored čaša i posuđa u kredencu, da ne bismo sve vreme koristili samo jedne, a zanemarivali druge. Činila je to u periodičnim naletima energije, kao da ju je nešto odjednom spopadalo, praveći sistematski raspored u sudoperi, u korpi za sušenje i na policama. Njen otac je to podsticao. Brisao je sudove, a onda gledao nju kako ih ređa po policama, svaki u unapred određenu pregradu. Radila je, pomagala je po kući, i činila je to do krajnosti, što je bilo dobro, što je bilo sjajno, rekla je, jer koja je svrha pranja posuđa ako vas pritom ne pokreće nešto što je veće od puke neophodnosti da se to učini.

Rekao joj je: „Pre nego što odeš, hoću da vidiš muflona.”

Zinula je od čuda i ispružila ruke, dlanova okrenutih naviše, kao da hoće da kaže otkud sad to, čime sam to zaslužila, širom raširenih očiju, kao zbunjeno dete iz crtanog filma.

Jedne noći pričala je o umetničkim galerijama u Čelziju.

Nekada je obilazila galerije s prijateljicom koja se zvala Alisija. Rekla je kako je Alisija plitka. Pričala je kako bi šetale dugim ulicama i nasumično birale galerije i gledale umetnička dela, a onda bi ponovo krenule niz ulicu i skrenule za ugao pa bi pošle drugom ulicom, hodale bi i gledale, i tako joj je jednog dana palo na um nešto neobjašnjivo. Hajde da uradimo to isto, da hodamo tamo-amo tim istim ulicama, ali da ne svraćamo u galerije. Alisija je rekla da, gotovo istog trenutka. Postupile su tako i to je na svoj tihi način bilo uzbudljivo, rekla je, obema se učinilo da je to nešto najbolje što su u životu smislile. Koračanje niz te duge i uglavnom prazne ulice radnim danima popodne i prolazak pored umetnosti bez ijedne reči i koračanje drugom stranom iste ulice i skretanje za ugao i odlazak do sledeće ulice i hodanje sledećom ulicom i prelazak na drugu stranu i hodanje istom ulicom. Dole pa gore a onda preko do sledeće ulice, bezbroj puta, samo hodanje i razgovor. To je istinski produbljivalo doživljaj, rekla je, činilo ga boljim i vrednijim, ulicu za ulicom.

Te noći je stajala na ivici trema, zagledana u tamu, s rukama na ogradi.

Taj položaj delovao je gotovo nekako naučeno, nije ličio na nju, i ja sam ustao, ne znajući tačno zašto, zagledan u nju. Svetlo u Elsterovoj sobi još je bilo upaljeno. Mislim da sam želeo da se okrene i da me vidi kako stojim tu. Da sam rekao nešto, znala bi da tu stojim. Glas bi joj ukazao na to da sam tu, pa bi se zapitala zašto i onda bi se okrenula i pogledala bi me. Tako bih shvatio šta ona želi, po tome kako bi se okrenula, po izrazu njenog lica, ili bih shvatio šta to ja želim. Jer ja sam morao da budem promišljen, da budem obazriv. Nas troje smo bili sami tu, a ja sam bio onaj u sredini, mogući izvor nevolja, onaj član porodice koji u svakom trenutku može nešto da zasere.

Kad se svetio u Elsterovoj sobi ugasilo, shvatio sam koliko je taj trenutak bio trenutak nevinog vraćanja u prošlost, bili smo tinejdžeri, dečak i devojčica koji čekaju da njeni roditelji odu na spavanje, s tim

što su joj roditelji bili razvedeni i ogorčeni i majka joj je još pre tri sata otišla na spavanje, po standardnom vremenu istočne obale, i to možda ne sama.

Pozvao sam je da dođe i sedne sa mnom. Tako sam rekao, da sedne sa mnom. Prešla je preko trema i onda smo neko vreme sedeli. Rekla je kako je razmišljala o dvoje starih ljudi koje je vodila lekarima i povremeno im pomagala u kući. Zajedno su gledali dnevni televizijski program i žena je bez prestanka posmatrala svog muža da bi proveravala njegove reakcije na ono što bi ljudi na ekranu rekli ili učinili. On, međutim, nije ispoljavao nikakve reakcije, nikad nije imao nikakvu reakciju, nikad čak nije ni primetio da ga ona gleda, i Džesi je mislila kako se u tome i ogleda čitava ta preduga bračna predstava, kap po kap, jedna glava se okreće, a druga o tome nema pojma. Neprestano su gubili stvari i provodili sate a zatim i dane trudeći se da ih pronađu, misterija predmeta koji nestaju, naočara, nalivpera, poreskih dokumenata, naravno i ključeva, cipela, jedne cipele, dveju cipela, i Džesi je volela da traži, bila je vešta u tome, sve troje su išli po stanu i razgovarali, gledali, pokušavali da se sete. Njih dvoje su koristili ona starinska nalivpera koja se pune pravim mastilom. Bili su to fini ljudi, bogati na sasvim pristojan način, koji su bez prestanka gubili, zaturivali, ispuštali stvari. Ispuštali su kašike, ispuštali su knjige, gubili četkice za zube. Izgubili su i jednu umetničku sliku, čuvenog živog američkog slikara, pa ju je Džesi pronašla u dnu plakara. Posmatrala je tu ženu kako gleda u svog supruga da bi zapazila njegovu reakciju, i shvatila da je i sama postala deo tog rituala, neko ko posmatra nekog kako posmatra nekog.

Bili su onoliko normalni koliko to ljudi mogu biti a da pritom i dalje budu normalni, rekla je. Da su malo normalniji, možda bi postali opasni.

Nagnuo sam se ka njoj i uzeo je za ruku, ni sam ne znajući zašto. Dopadalo mi se da razmišljam o njoj s tim starim ljudima, tri nevine duše koje satima pretražuju prostorije. Dopustila mi je da to učinim, ničim ne pokazavši da je primetila. Bio je to deo njene asimetričnosti, ta opuštена ruka, bezizražajno lice, i zato nisam nužno morao da pomislim kako bi se taj trenutak mogao proširiti tako da obuhvati i neke druge gestove, intimnije. Izgledalo je kao da sedi pored bilo

koga, kao da u međugradskom autobusu kroz mene razgovara s nekom ženom u sariju, ili sa medicinskom sestrom koja radi na prijemu pacijenata u lekarskoj ordinaciji.

Sve je to postalo nevažno kad se u sobi njenog oca upalilo svetlo. Nisam znao kako da izvučem ruku a da se ne osetim smešno. Taj pokret je morao da bude strateški, ne taktički, morao je da bude punokrvan, pa sam zato ustao i otišao do ograde, kao da je ta ruka bila tek nevažna slučajnost. Izašao je vukući noge i prošao kraj mene, pidžama mu je zaudarala na starost, telesnu starost, kao i spavaća soba, posteljina, taj pouzdani zadah odvukao je tog čoveka do fotelje.

„Hoćete neko piće.”

„Viski, bez ičega”, reče.

Čuo sam kako se unutra vrata s mrežom za zaštitu od insekata otvaraju i zatvaraju i gledao sam je kako prolazi kroz dnevnu sobu i kreće niz hodnik, noć je za nju bila završena, jedan od stotina puta kada sam je spazio ili prošao pored nje ili ušao kroz vrata u trenutku kad je ona izlazila, čitav jedan mali život neostvarenih susreta, kao kad vam sestra počne da raste, samo što je sada u svemu tome bilo i neke napetosti, neke uznemirenosti u vazduhu.

Odneo sam mu viski na trem, za sebe votku, jedna kocka leda, prostrana noć, mesec u prolazu. Kad je bila dete, počne on, i ja sačekah da otpije gutljaj. Morala je da dodirne sopstvenu ruku ili lice da bi shvatila ko je. To se događalo retko, ali se događalo. Dodirnula bi rukom svoje lice. Ovo je Džesika. Telo joj nije bilo tu dok ga ne dotakne. Ona se sada ne seća toga, bila je mala, lekari, testovi, majka ju je štipala, uz gotovo potpuni izostanak reakcije. Nije bila od one dece kojoj su potrebni imaginarni prijatelji. Ona je sama sebi bila imaginarna.

Nismo tom prilikom razgovarali ni o čemu posebnom, spominjali smo kućne poslove, odlazak u grad, ali su se ipak određene teme šapatom šunjale po marginama. Među njima su bile očinska ljubav jednog, kao i zaustavljeni život drugog sagovornika, i mlada žena koja nije ni htela da bude tu, kao i neka druga pitanja, podrazumevana, rat, njegova uloga, moj film.

Rekao sam: „Kamera stoji na tronošcu. Ja sedim pored nje. Gledate u mene, ne u kameru. Bez dodatnog osvetljenja. Ima li buke

s ulice? To nas ne zanima. Ovo je neandertalsko snimanje. Osvit čoveka.”

Slabašan osmeh. Znao je da ja to samo tako pričam. Razlog zbog koga sam došao tu počinjao je da bledi. Jednostavno sam bio tu, i samo sam razgovarao. Želeo sam da zaboravim pomisao na povratak, povratak odgovornosti, starim jadima, mucu započinjanja nečega što neće odvesti nikuda. Koliko je početaka potrebno da bi čovek primetio da mu je uzbuđenje lažno? Jednog dana, uskoro, sav naš govor, moj i njegov, biće isti kao njen, samodovoljan, samo sebi okrenut. Bićemo tu na način na koji su tu muve i miševi, pripašćemo tom svetu, i nećemo videti ni znati ništa osim onoga što nam dopusti naša uboga priroda. Polumračna idila u letnjoj ravnici.

„Vreme polako opada. To je ono što ovde osećam”, rekao je. „Vreme lagano stari. Užasno stari. Ne dan po dan. Ovo je duboko vreme, epohalno vreme. Naši se životi povlače u dugu prošlost. Eto šta je s druge strane. Pleistocenska pustinja, pravilo istrebljenja.”

Pomislio sam na usnulu Džesi. Samo bi sklopila oči i nestala, bila je to jedna od njenih sposobnosti, pomislio sam, da smesta potone u san. Svake noći isto. Spava na boku, sklupčana, embrionski, i jedva diše.

„Svest se nagomilava. Počinje da se odražava na samu sebe. Nešto u vezi s tim deluje mi bezmalo matematički. Gotovo kao da postoji neki zakon matematike ili fizike koji još nismo sasvim dokučili, gde duh nadilazi svu usmerenost prema unutra. Tačka Omega”, rekao je. „Kakvo god bilo nameravano značenje tog termina, ako uopšte ima značenje, ako tu nije reč o jeziku koji stremljenju nekoj ideji izvan našeg iskustva.”

„Kakvoj ideji?”

„Kakvoj ideji. Paroksizmu. Reč je ili o uzvišenom preobražaju uma i duše ili o nekom sasvim banalnom grču. Mi želimo da se to dogodi.”

„Mislite da želimo da se to dogodi.”

„Želimo da se dogodi. Neki paroksizam.”

Dopadala mu se ta reč. Ostavili smo je da visi u vazduhu.

„Razmisli o tome. Potpuno prestajemo da postojimo kao bića. Postajemo kamenje. Osim ako i kamen ne poseduje biće. Osim ako ne postoji neki duboko mistični pomak koji i kamen naseljava bićem.”

Naše dve sobe imale su zajednički zid, moja i njena, i ja sam zamišljao sebe kako ležim u krevetu, tek napola pri svesti, poluhalucinantno, postoji neki izraz za to, i na dva nivoa sam pokušavao da se setim te reči, dok sam sedeo na tremu ili ležao opružen u krevetu, *hipnagogički*, to je to, a Džesi je tu na metar od mene, spokojno sanja.

„Dosta je za jednu noć”, rekao je. „Stvarno je dosta.”

Činilo se da traži mesto gde bi mogao da odloži čašu. Uzeo sam mu je iz ruke i ispratio ga pogledom dok je ulazio u kuću i uskoro se u njegovoj spavaćoj sobi ugasio svetlo.

Ili je potpuno budna, možda ne može da zaspi, kao ni ja, i leži na leđima, raširenih nogu, dok ja sedim u krevetu i pušim mada već pet godina nisam popušio cigaretu, a ona je odevena u ono što obično oblači kad krene na spavanje, u majicu koja se spušta do bedara.

I dalje sam držao Elsterovu čašu. Spustio sam je na trem i dovršio svoje piće, lagano, pa onda spustio čašu pored njegove. Ušao sam u kuću i isključio neka svetla, pa zastao pred vratima njene sobe. Između vrata i dovratka nazirao se mali prostor, pa sam polako otvorio vrata i stao, sačekavši da tama smekša dovoljno da mogu da razaznam oblike. A onda sam je ugledao, u krevetu, ali mi je trebalo još malo vremena da shvatim kako gleda u mene. Ležala je pod čaršavom i gledala pravo u mene, a onda se okrenula na bok licem prema zidu, povukavši pokrivač naviše, sve do vrata.

Protekao je još jedan trenutak pre no što sam tiho gurnuo vrata u njihov pređašnji položaj. A onda sam razvukao fotelju i legao na leđa, sklopljenih očiju, s rukama na grudima, i pokušao da se osetim kao da ne postojim i da nisam nigde, kao senka koja je deo noći.

Elster je vozio, turoban i ćutljiv. To je bilo uobičajeno. Čak i kad nije bilo mnogo vozila, bilo je suprotstavljenih sila, u zavisnosti od dana i doba dana - uslovi na putu, kiša koja preti, blizina noći, ljudi u automobilu, sam automobil. Uređaj za navigaciju je dobro radio, upozoravao ga na skretanja, potvrđivao detalje ranijih iskustava. Kad bi se tu našla i Džesi, opružena na zadnjem sedištu, pokušavao je da sluša sve što je govorila i od tog napora se poguren naginjao ka volanu, napregnuto koncentrisan. Volela je da naglas čita saobraćajne znake, Zabranjen prolaz, Moguće poplave na putu, Telefonska govornica, Odron kamenja narednih deset kilometara.

Ovog puta smo bili sami, on i ja, išli smo u grad po namirnice. Nije mi dao da ja vozim, nije imao poverenja u druge vozače, drugi vozači nisu bili on.

U prodavnici se kretao među policama, birao stvari, bacao ih u korpu. Ja sam činio to isto, podelili smo zadatke, kretali smo se hitro i spretno i ovde-onde se mimoilazili u nekom od prolaza, pritom izbegavajući da se sretnemo pogledom.

U povratku sam se udubio u linije na katranu kojim je bio popravljen asfaltni putu. Bio sam pospan, gledao sam pravo napred, i ubrzo su mi sitne mrlje na vetrobranskom staklu postale zanimljivije od katrana. Kad smo skrenuli s puta, na šljunak, toliko je smanjio brzinu da me je lagano poskakivanje gotovo uspavalo. Nisam bio vezan pojasom. Kad god bismo ušli u auto, obično bi rekao: „pojasevi”. Uspravio sam se u sedištu i protegao ramena. Pogledao sam prljavštinu pod svojim noktima. Propis o vezivanju pojaseva odnosio se na Džesi, ali mu se ona nije uvek pokoravala. Prošli smo pored jednog uzanog i visokog korita potoka i poželeo sam da nekoliko puta udarim po komandnoj tabli, kao po tam-tamu, da bi mi krv jače prostrujala. Ali sam samo zatvorio oči i ostao da sedim tu, u nigdini, i osluškujem.

Kad smo se vratili kući, nje nije bilo.

Iz kuhinje ju je pozvao po imenu. Potom je prošao kroz kuću, tražeći je. Poželeo sam da mu kažem kako je možda otišla u šetnju. No to bi zvučalo neuverljivo. Ona to nije radila. Nije učinila tako nešto od dana kada je stigla. Ostavio sam namirnice na kuhinjskom pultu i izašao da malo pregledam najbližu okolinu, zamahujući nogama kroz trnovito žbunje i patrljke sitnog rastinja. Nisam bio siguran šta zapravo tražim. Moj iznajmljeni automobil bio je tamo gde sam ga i ostavio. Proverio sam unutrašnjost automobila i pokušao da otkrijem sveže tragove guma na peščanom prilazu kući, a kasnije smo obojica stali na trem i napregnuto se zagledali u nepomični predeo.

Teško je bilo razmišljati jasno. To ogromno prostranstvo, ta pustoš. Neprestano se pojavljivala u nekom unutrašnjem polju vidokruga, mutnih obrisa, kao nešto što sam zaboravio da kažem ili učinim.

Ponovo smo ušli u kuću i pogledali detaljnije, od sobe do sobe, pronašli njen kofer, pročepkali po njenom plakaru, otvarali fioke u komodi. Gotovo da i nismo progovarali, nismo nagađali o tome šta ili gde. Elster je govorio, ali se nije obraćao meni, samo je nekoliko puta zbunjeno promrmljao nešto o njenoj nepredvidivosti. Prošao sam hodnikom do kupatila koje smo delili. Neseser je stajao na prozorskom pragu. Na ogledalo nije bila prikačena nikakva poruka. Razgrnuo sam zavesu kod tuša, napravivši veću buku no što sam nameravao.

A onda sam pomislio na šupu, na to kako smo zaboravili šupu. Osetio sam neko čudno, nerazumno ushićenje. Rekoh to Elsteru. Šupa.

Bilo je to prvi put da smo ikud otišli bez nje. Nije htela da pođe s nama, ali trebalo je da nešto kažemo, njen otac i jeste rekao, ali trebalo je da budemo uporni, trebalo je da budemo nepopustljivi.

U redu, nije to bilo nemoguće, to da je otišla u dugu šetnju. Vrelina je poslednjih nekoliko dana bila malo uminula, stvorio se pokrivač od oblaka, bilo je čak i povetarca.

Možda nije više htela da tu provede ni tren, pa je otpešačila do najbližeg asfaltnog puta s nadom da će uspeti nekud da se preveze autostopom. U to je bilo teško poverovati, da je mogla da očekuje da će stići do San Dijega a onda se ukrcati u avion za Njujork, a da pritom očito nije ponela ništa, čak ni novčanik. Novčanik joj je stajao na komodi, zajedno s računima i sitnim novcem rasutim naokolo, i kreditnom karticom uredno ostavljenom na mesto.

Zastao sam na ulazu u šupu. Sto godina otpada, eto šta sam video, staklo, krpe, metal, drvo, ostala je tu sama, mi smo je ostavili, i taj osećaj u telu, ono mrtvilo u mojim rukama i ramenima, i to što nisam znao šta da mu kažem, kao i mogućnost, slabašna mogućnost da ćemo možda u svetu koje gasne stajati na tremu i da će se ona pojaviti na peščanoj stazi i da ćemo jedva verovati svojim očima, on i ja, i da će biti potrebno svega nekoliko trenutaka da zaboravimo prethodnih nekoliko sati i da ćemo ući na večeru i biti onakvi kakvi smo oduvek bili.

Bio je u kući, na sofi, sedeo je presamićen napred i govorio u pod.

„Pokušao sam da je nagovorim da pođe sa mnom. Razgovarao sam s njom. Čuo si me. Rekla je da joj nije dobro. Glavobolja. Ponekad ima glavobolje. Htela je da ostane ovde i odspava. Dao sam joj aspirin. Doneo sam joj aspirin i čašu vode. Gledao sam je dok je gutala tu gadost.”

Činilo se da pokušava da ubedi sebe da se sve odigralo baš tako kako je on tvrdio.

„Moraćemo da prijavimo.”

„Moraćemo da prijavimo”, reče. „Ali zar nam neće reći da je prerano? Nema je tek od pre sat ili dva.”

„Svakako im bez prestanka prijavljuju nestanke izletnika. Svakog trenutka se neko izgubi. Ovde, u ovo doba godine, kakva god bila situacija, moraju hitro da deluju”, rekoh.

Imali smo samo mobilne telefone, kao najbržu sponu ka bilo kakvoj pomoći. Elster je imao mapu oblasti, s brojevima koje je ispisao za čuvara kuće, broj šerifove kancelarije i oblasnih rendžera. Uzeo sam oba telefona i strgao mapu s kuhinjskog zida.

Dobio sam vezu s nekim u prostorijama rendžera. Dao sam ime, opis, približnu lokaciju Elsterove kuće. Objasnio sam kakva je Džesi, rekao da nije ni šetač ni biciklista, da ne vozi auto, da nije sposobna da izdrži čak ni kratko prepuštena čudima prirode. Rekao je kako on tu radi volonterski i da će pokušati da pronađe višeg inspektora, koji je trenutno u jednoj potrazi, traga za Meksikancima koje su preveli preko granice a onda ostavili, bez hrane i vode. Ili su i avioni, i psi tragači, ručni uređaji za navigaciju, a često tragaju i noću. Verovatno su i sad na terenu, rekao je.

Elster je i dalje sedeo na sofi, s telefonom kraj sebe. U šerifovoj kancelariji niko nije dizao slušalicu, pa je ostavio poruku. Hteo je da pozove i čuvara kuće, nekoga ko poznaje taj kraj, pa sam pokušao da se jasno setim tog čoveka, lica išaranog suncem i vetrom, napregnutog pogleda. Ako je Džesi bila žrtva zločina, želeo bih da znam gde se on nalazio u tom trenutku.

Elster ga pozva, i telefon je zazvonio desetak puta.

Završio sam s odlaganjem namirnica. Pokušao sam da se usredsredim na to, kuda šta ide, ali su mi predmeti delovali prozirno, gledao sam kroz njih, razmišljao kroz njih. On je ponovo izašao na trem. Još jednom sam prošao kroz kuću, tražeći kakav bilo

nagoveštaj, makar nejasni trag nekakve namere. Taj udar, koji je od prvog trenutka jačao, bilo je teško podneti. Nisam hteo da izađem i stanem pored njega da gledam. Strah je uz njega postajao još dublji, strah i ta slutnja. No kad je prošlo još neko vreme, ipak sam u velikoj čaši prelio led viskijem i izneo mu na trem i uskoro je svuda oko nas bila noć.

4

Da nestane u vazduhu, činilo se da je baš tako moralo da bude, da joj je to sudbina, čitava dva dana, bez reči, bez ikakvog znaka. Da li je slučajno otišla nekud preko ruba našeg nagađanja i jesmo li nopšte bili voljni da zamišljamo šta se desilo. Trudio sam se da u mislima ne idem dalje od geografije, da svaki trenutak bude određen onom pustoši koja nas je okruživala. Imaginacija je, međutim, sama po sebi prirodna sila, neukrotiva. Životinje, pomislio sam, i šta sve one mogu da učine telu u divljini - u duhu nema bezbednog skrovišta.

Prethodnog dana, uz sve one telefonske pozive i podizanje svih odreda na uzbunu, u jednom trenutku sam zastao napolju i na horizontu ugledao jedan automobil kako lagano počinje da lebdi, zasut prašinom i izmaglicom, kao u kakvom dugačkom filmskom kadru, u trenutku usporenog iščekivanja.

Bio je to lokalni šerif, čovek širokog crvenog lica, potkresane brade. Uzleteo je helikopter, rekao je, tragači su na terenu. Prvo što je želeo da sazna bilo je da li je Džesi u poslednje vreme odstupala od svog uobičajenog ponašanja. Jedino odstupanje, rekao sam mu, ogledalo se u tome što je nestala.

Proveo sam ga kroz kuću. Činilo se da gleda ima li tragova kakve borbe. Pregledao je Džesinu sobu i nakratko porazgovarao s Elsterom, koji je sve vreme sedeo na sofi, gotovo nesposoban da se pokrene, od lekova ili od nedostatka sna. Nije rekao gotovo ništa i ispoljio je zbunjenost videvši u kući uniformisano lice, tog krupnog čoveka koji pregleda sobu, sa značkom na grudima, i pištoljem za pojasom.

Pred kućom mi je šerif rekao da u ovom trenutku nema tragova zločina koji bi trebalo istražiti. Postupak koji sledi podrazumeva usklađivanje delovanja s nadležnima u drugim oblastima, da bi se

ispitale knjige gostiju u motelima, podaci o telefonskim razgovorima, iznajmljivanje automobila, avionske rezervacije i slične stvari.

Spomenuh čuvara kuće. Rekao je kako ga poznaje već trideset godina. Taj čovek je bio prirodnjak-amater, stručnjak za lokalne biljke i fosile. Rekao je da su susedi, a zatim pogledao u mene i nabrojao nekoliko kategorija ljudi u depresiji, spomenuvši na kraju one koji dolaze u pustinju da izvrše samoubistvo.

Elster je pristao, na kraju, da pozove telefonom Džesinu majku. Proverio sam razna mesta, i zaključio da je telefonski signal najjači napolju, u kasno popodne, kad čovek okrene leđa kući. Govorio je na ruskom, telo mu se ugibalo, i s mukom je progovarao glasnije od šapata. Pauze su bile duge. Slušao je, pa ponovo progovarao, svaka reč zvučala je kao molba, kao reagovanje optuženog čoveka, neodgovornog, glupog, krivog. Stajao sam blizu njega, i shvatio sam da je onaj jedan prelazak na nespretni engleski bio bespomoćan pokušaj da podražava nju, izraz zajedničkog bola i roditeljskog identiteta. Na bledom nebu, na istoku, pojavio se helikopter i, video sam kako se Elster uspravlja, lagano, uzdignute glave, zaklanjajući se od sunca slobodnom rukom.

Kasnije sam ga upitao da li je učinio ono što sam mu rekao da učini. Skrenuo je pogled i otišao ka svojoj sobi. Bio sam mu rekao da bi trebalo da progovori o Džesinom prijatelju, o čoveku s kojim se viđala. Nije li je majka upravo zbog njega poslala ovamo? Stao sam pred vratima njegove sobe. Seo je na krevet, s jednom rukom podignutom u gest koji nisam umeo da protumačim. Pusti sad to ili kakve veze ima ili ostavi me na miru.

Želeo je čistu misteriju. Možda mu je tako bilo lakše, hteo je nešto izvan domašaja ljudskih motiva. Pokušavao sam da mislim njegove misli. Misterija ima svoju istinu, koja je tim dublja što je više bezoblična, ona ima svoj neuhvatljivi smisao koji bi ga mogao poštediti svih eksplicitnih detalja kakvi bi mu inače mogli pasti na um.

Samo što nisu to bile njegove misli. Nisam mogao da proniknem u njegove misli. Jedva sam to uspevao i sa svojim. Mogao sam da se usredsredim na činjenicu njenog nestanka. Ali u samoj srži, u

samom tom trenutku, u fizičkom jezgru svega toga, stajala je samo praznina u vazduhu.

Upitao sam ga: „Hoćete li da ja pozovem?”

„Nema to nikakvog smisla. Ona je u Njujorku.”

„I ne treba da ima smisla. Šta uopšte ima smisla? Ničiji nestanak ne može imati smisla”, rekao sam. „Kako se zove Džesina majka? Ja ću da razgovaram s njom.”

Tek je sledećeg jutra pristao da mi da njen telefonski broj. Nekih pola sata dobijao sam signal zauzetosti, a onda začuo glas gnevne žene koja je odbijala da odgovara na pitanja nepoznatog čoveka. Razgovor je neko vreme bio potpuno beskoristan. Srela ga je samo jednom, ne zna gde stanuje, ni koliko mu je godina, niti čime se bavi.

„Recite mi samo njegovo ime. Možete li bar to?”

„Ona ima tri prijateljice, i njihova imena znam. Mimo toga ne znam s kim se viđa, ni kuda ide, ona ne sluša imena, i ne govori mi imena.”

„Ali taj čovek. Njih dvoje su izlazili zajedno, jesu. I rekli ste da ste ga upoznali.”

„Zato što sam to uporno zahtevala. Stajao je ovde dva minuta. A onda su otišli.”

„Ali rekao vam je kako se zove, ili vam je Džesi to rekla.”

„Možda i jeste, samo ime.”

Nije mogla da se seti tog imena, pa se zbog toga još više razbesnela. Dao sam telefon Elsteru, i on reče nešto s namerom da je umiri. Nije delovalo, ali ja nisam hteo da odustanem. Podsetio sam je kako joj se taj čovek zbog nečega nije dopadao. Recite mi nešto o tome, kazao sam, i ona je, za promenu, prihvatila to bez protesta.

Nedelju dana ili nešto duže, uznemiravali su je telefonski pozivi. Kad bi podigla slušalicu, osoba s druge strane bi prekinula vezu. Znala je da je to on, da pokušava da dođe do Džesi. Na identifikatoru poziva pisalo je „nepoznat broj”. Uvek je to bio on, lagano je spuštao slušalicu i uspevala je da ga se seti kako stoji na njenim vratima kao neko koga viđate tri puta nedeljno, kao čoveka koji isporučuje kupljene namirnice, a da ne znate kako izgleda.

„Poslednji put kad sam videla ispisano to 'nepoznat broj', podigla sam slušalicu i ćutala. Niko nije progovorio. Kao da smo igrali nekakvu glupu igru. Ja čekam, on ne progovara. On čeka, ja ne

progovaram. Čitav jedan minut. A onda sam rekla da znam ko je. A on je spustio slušalicu.”

„Vi kao da ste sigurni da je to bio on.”

„Tada sam joj rekla da treba da otputuje.”

„I kad je otputovala...”

„Pozivi su prestali”, rekla je majka.

Prestao je da se brije, a ja sam se trudio da se brijem svakog dana, da se ponašam uobičajeno. Čekali smo neku vest. Poželeo sam da izađem iz kuće, uđem u auto i pridružim se tragačima. Ali sam zamislio Elstera usta punih pilula za spavanje, sadržajem čitave jedne bočice. Zamislio sam vlažnu grudvu, grumen, trideset ili četrdeset slepljenih pilula i pljuvačku koja mu curi iz usta. Seo sam i porazgovarao s njim o lekovima u njegovom ormariću. Samo uobičajene doze, rekao sam. Dva puta pročitati uputstva, držati se upozorenja. Zaista sam tako rekao, držati se upozorenja, i ta fraza nije delovala nategnuto. Zamišljao sam ga kako stoji na vratima kupatila, usta poluotvorenih od guste mase, neodlučan pokušaj, osetio sam i ukus tih lekova, i video sebe kako ga hvatam dok se obema rukama pridržava za dovratka.

Džesi nije imala mobilni telefon ali je policija pregledala zapise da bi proverila da li je zvala ili primala pozive s naših telefona. Proveravali su i knjige gostiju, izveštaje o zločinima u obližnjim oblastima i državama.

„Ne možemo da odemo.”

„Ne, ne možemo.”

„Šta ako se vrati?”

„Jedan od nas mora da bude tu”, rekoh.

Sada sam ja spremao omlete. On je delovao kao da se pita šta da čini s viljuškom koja mu se našla u ruci. Ujutro sam pripremao kafu, postavljao na sto hleb, žitarice, buter i džem. Onda bih otišao u njegovu sobu i nagovorio ga da ustane. Sve što se događalo bilo je obeleženo njenom odsutnošću. Jeo je malo. Kretao se po kući kao neko ko briše pod, kao da mu je svaki korak određen tegobnim okolnostima.

Trebalo je da sledeće nedelje putuje u Berlin, na neko predavanje, ili konferenciju, nije se izjasnio o detaljima.

Počeo je da uočava predmete uglom oka, desnog oka. Ušao bi u sobu i u trenu spazio nešto, neku boju, neki pokret. Kad bi okrenuo glavu, nije bilo ničega. To se događalo jednom ili dva puta dnevno. Rekao sam mu da je reč o fiziološkoj pojavi, uvek je u pitanju isto oko, sasvim rutinski poremećaj, beznačajan, događa se to ljudima u izvesnim godinama. Okrenuo se i pogledao. Učinilo mu se da tamo neko stoji, ali onda je nestala.

Ponovo sam brojao dane, kao na početku. Dane njenog nestanka. Gotovo u svakom trenutku jedan od nas dvojice bio je na tremu i držao stražu. To smo radili do duboko u noć. Postalo je to i neka vrsta rituala, religioznog obreda, i pritom još, i kad smo obojica bili tu, potpuno bez reči.

Vrata njene sobe držali smo zatvorena.

Počeo je da podseća na pustinjaka koji živi u straćari kraj nekog napuštenog rudnika, zapušteni starac, drhtav, čekinjave brade, podozrivog pogleda, u svakom koraku obuzet strahom da ga neko vrebava.

Sada ju je spominjao kao Džesiku, pravim imenom, onim koje je dobila po rođenju. Govorio je isprekidano, i pritom otvarao i stezao šaku. Mogao sam da pratim kako se nezadrživo povlači u sebe. Pustinja je vidovita, oduvek je u to verovao, u to da se predeo odmotava i otkriva, da zna budućnost isto kao i prošlost. Sada se, međutim, zbog toga osećao zarobljeno i ja sam to razumeo, osećao se pritešnjeno, pritisnuto. Stajali smo napolju i osećali kako se pustinja primiče. Činilo se da jalovi grom visi nad brdima, i da nam se svetlost oluje nezadrživo približava. Stotinu detinjstava, rekao je neodređeno. Misleći na ko zna šta, možda na grom, na prigušenu tutnjavu koja, puna uspomena, odzvanja kroz godine.

Prvi put me je zapitao šta se desilo. Ne šta mislim ili nagađam ili slutim. Šta se desilo, Džimi? Nisam znao šta da mu kažem. Ništa od svega što sam mu mogao reći nije bilo verovatnije od bilo čega drugog. Jednostavno se desilo, što god to bilo, i nije imalo smisla razmišljati o tome, mada smo, naravno, to činili, ili sam bar ja to činio. On je imao intimnu prošlost o kojoj je mogao da razmišlja,

svoju i njenu i njene majke. To je bilo sve što mu je ostalo, izgubljeni trenuci i mesta, pravi život, da o njemu razmišlja do u beskraj.

Telefonski poziv, kasno jedne noći, njena majka.

„Mislim da znam kako mu je ime.”

„Mislite da znate.”

„Spavala sam. A onda sam se probudila i znala sam kako mu je ime. Ime mu je Denis.”

„Mislite da je Denis.”

„Denis je, sigurno.”

„To mu je ime.”

„Samo sam to i čula, ime. Probudim se, i setim se, Denis”, rekla je.

Noću su se sobe pretvarale u časovnike. Vladao je gotovo potpun mir, goli zidovi, daščani podovi, vreme unutra i vreme napolju, na planinskim putevima, svaki minut koji protekne bio je minut našeg čekanja. Ja sam pio, on nije. Nisam mu dopuštao da pije, i činilo se da mu to ne smeta. Zalasci sunca sada su se svodili samo na zamiranje svetlosti, na gašenje nade. Nedeljama nismo imali šta da radimo, osim da razgovaramo. A sad više nije imalo šta da se kaže.

To ime je zvučalo preteče, Džesika, kao zvanična predaja. Bio sam neko ko je jedne večeri stajao u mraku i gledao je dok je ležala u krevetu. Kakav god da je bio Elsterov osećaj umešanosti, priroda njegove krivice i greške, ja sam ga delio s njim. Sedeo je i otvarao i stiskao šaku. Kad bi čuo helikoptere kako bučno pristižu iz sunčeve svetlosti, podigao bi pogled, iznenađeno, svaki put, a onda bi se dosetio zašto su tu.

Često smo ispitivali lokacije za prijem signala mobilnog telefona, pri čemu je jedan od nas dvojice bio okrenut na jednu stranu, a drugi na drugu, u kući, van kuće, pozivali smo i primali pozive, s telefonom na jednom uhu a slobodnom rukom na drugom, on na tremu, ja četrdeset metara niže na stazi. Trudio sam se da nas ne gledam dok to radimo. Hteo sam da ostanem u tome tako da taj čudni ples doživljavam kao nešto praktično. Želeo sam da ne moram to da gledam.

Počeo sam da koristim one stare tegove koje je on pronašao nešto ranije. Stajao sam u svojoj sobi i dizao i brojao. Pozivao sam

telefonom rendžere i šerifa. Nisam mogao da zaboravim šerifove reči. Ljudi dolaze u pustinju da se ubiju. Znao sam da bih morao da pitam Elstera da li je ikada ispoljavala takve sklonosti. Džesika. Da li je odlazila kod nekog lekara? Da li je uzimala antidepresive. Njen putni neseser još je stajao u našem zajedničkom kupatilu. Nisam u njemu pronašao ništa, porazgovarao sam s njenim ocem, pozvao njenu majku, i ni od nje nisam saznao ništa što bi moglo da ukazuje na kretanje u takvom smeru.

Dizao sam tegove, najpre samo po jedan, pa onda oba istovremeno, dvadeset puta na jedan način, pa onda deset na drugi, dizao i brojao, bez prestanka.

Izveo sam ga na trem i smestio u fotelju. Na sebi je imao pidžamu i stare tenis patike, razvezane, a pogled mu je delovao kao da pokušava da isprati bar jednu misao. Tu mu je sada uglavnom i bio prikovan pogled, ne na neki predmet, nego na misli. Stao sam iza njega s makazama i češljem, i rekao mu kako je vreme za podšišivanje.

Lagano je okrenuo glavu, upitno, ali sam je ja vratio u prvobitni položaj i počeo da mu skraćujem zulufe. Dok sam to radio, govorio sam mu. Govorio sam nekako automatski, provlačeći češalj i makaze kroz zamršene vlasi na slepoočnici. Rekao sam mu da se ovo razlikuje od brijanja. Doći će dan kad će poželeti da se obrije i to će morati da uradi sam, ali su dlake na njegovoj glavi predstavljale pitanje morala, njegovog i mog. Tog jutra sam izgovorio mnoštvo potpuno praznih rečenica, banalnih, i sam tek napola uveren u njih. Sklonio sam poluraspadnutu gumicu s pletenice na njegovom potiljku i pokušao da ga raščešljam i podšišam. Stalno sam se prebacivao na druge delove glave. Govorio je o Džesinoj majci, njenom licu i očima, s divljenjem, a glas mu je zamirao, onako tih i promukao. Zaključio sam da bi svakako trebalo da mu podšišam dlake u ušima, one duge bele niti koje su se izvijale iz mraka. Pokušao sam da raspetljam svaki delić tog zamršenog rastinja pre no što bih krenuo da sečem. Govorio je o svojim sinovima. Ovo nisi znao, rekao je. Imam dva sina iz prvog braka. Majka im je bila paleontolog. Ponovio je to još jednom. Majka im je bila paleontolog.

Prisećao je se, video ju je u toj reči. Volela je ovo mesto, kao i dečaci. Ja nisam, rekao je. Ali se s godinama to promenilo. Počeo je da se raduje dolascima ovamo, rekao je, a onda se brak raspao i dečaci su postali mladići i to je bilo sve što je umeo da kaže.

Stao sam sa strane, iskošene glave, i pogledao svoj ručni rad. Bio sam zaboravio da mu preko gornjeg dela tela prebacim peškir, pa su mu dlačice bile rasute na sve strane, po licu, vratu, po krilu i ramenima, svuda po pidžami. Nisam rekao ništa, kad je spomenuo sinove. Samo sam nastavio da ga šišam. Da je trebalo da ga istuširam, istuširao bih ga. Stavio bih mu glavu u kuhinjsku sudoperu i oprao bih mu kosu. Izribao bih iz njega onaj kiseli zapah koji je nosio sa sobom. Rekao sam mu da sam pri kraju, ali nisam bio pri kraju. A onda sam shvatio da sam zaboravio još nešto, neku četku kojom bih mogao da uklonim sve te dlake. Nisam, međutim, ušao u kuću da je potražim. Samo sam nastavio da štrickam, da ga češljam i da štrickam.

Telefon je zazvonio rano ujutro. Tragači su pronašli nož u jednoj dubokoj jaruzi nedaleko od ograđenog prostora koji se zvao Zona udara, ulaz zabranjen, negdanjeg bombaškog poligona, prepunog neeksplozivnih mina. Ogradili su prostor oko pronađenog predmeta, i proširili potragu. Rendžer je vodio računa da govoreći o nožu ne upotrebi reč „oružje”. Mogao je to biti nož nekog planinara ili kampera, mogao je biti korišćen za razne stvari. Rekao mi je približnu lokaciju zemljanog puta kojim se moglo prići tom mestu, pa sam kad smo završili razgovor pronašao Elsterovu mapu i brzo uočio Zonu udara, veliku geometrijsku površinu s jasno omeđenim granicama. Prema zapadu su se videle tanke talasaste linije - kanjoni, sasušena rečna korita i rudnički putevi.

Elster je spavao u svojoj sobi, pa sam se nagnuo nad njegov krevet i slušao ga kako diše. Ne znam zašto sam pritom zatvorio oči. Zatim sam pregledao njegov ormarić s lekovima da bih se uverio da se broj pilula i tableta u raznim bočicama nije značajnije smanjio. Skuvao sam kafu, postavio mu mesto za stolom, i ostavio mu poruku, napisavši da sam otišao u grad.

Čini se da na oštrici nema tragova krvi, rekao je rendžer.

Vozio sam u pravcu grada, a onda sam na neko vreme skrenuo prema istoku, i konačno prema pomenutoj oblasti. Sišao sam s asfaltnog puta i krenuo izrovanom stazom do dugačkog sasušenog korita prekrivenog peskom. Nedugo zatim, automobil je bio okružen zidom od visokih izbrazdanih litica, a onda sam ubrzo stigao i do mesta odakle se više nije moglo ići vozilom. Stavio sam šušir, izašao i osetio vrelinu, njen najjači udar, njenu silinu. Otvorio sam prtljažnik i podigao poklopac putnog frižidera, u kome je u istopljenom ledu ležalo nekoliko boca vode. Nisam znao koliko sam daleko od mesta potrage i pokušao sam da pozovem onog rendžera, ali nije bilo signala. Obišao sam oko zdepastih stena koje su pale s visine usled neke poplave ili seizmičkih dešavanja. Ta neravna staza tu je izgledala, a i pod nogama delovala, kao izdrobljeni granit. Često sam zastajao, podizao pogled i gledao u nebo, koje je izgledalo stešnjeno, sabijeno. Dosta sam vremena proveo u tom posmatranju. Nebo je bilo razapeto između rubova litica, bilo je suženo i spušteno, i to je bilo čudno, to što je nebo bilo nadohvat ruke, malo stene na koju bi se popeo, i mogao bi da ga dodirneš. Krenuo sam dalje i stigao do kraja jednog uzanog prolaza, a onda izbio na otvoreni prostor koji je pri tlu bio potpuno prekriven grmljem i kamenim otpadom, pa sam gotovo morao da puzim da bih stigao do vrha visoke humke od građevinskog otpada, i tada se preda mnom pružio čitav sprženi svet.

Pogledao sam u zaslepljujuće telase svetlosti i neba, i naniže prema naboranim bakarnim brdima, za koje sam pre toga mislio da su jalovišta, niz novonastale grebene koji su se u pravilnom poretku dizali iz pustinskog tla. Da li je moguće da tu negde neko leži mrtav? Nisam mogao to da zamislim. Bila je tako prostrana, tako stvarna, ta simetrija brazdi i isturenih površina, i poražavala me je, ta lepota od koje se srce cepa, ta ravnodušnost, i što sam duže stajao i gledao, to sam više postajao siguran da nikada nećemo dobiti odgovor.

Morao sam da se sklonim sa sunca, pa sam otklizao natrag do zaravni i do jedne uzane senke, gde sam iz zadnjeg džepa izvadio bocu s vodom. Ponovo sam pokušao da pozovem rendžera. Hteo sam da mi kaže gde se nalazim. Hteo sam da saznam gde je on, ovoga puta sasvim precizno. Hteo sam da stignem tamo samo da bih video, da bih osetio to što je tamo. Pretpostavio sam da je onaj

nož već na putu ka nekoj kriminalističkoj laboratoriji negde u tom kraju. Pretpostavio sam da je šerif iskoristio obaveštenja koja sam mu dao o telefonskim pozivima koje je Džesina majka dobijala s „nepoznatog broja”. Denis. U mislima sam ga zvao Denis X. Da li je postojao zakonski osnov da se isprate ti telefonski pozivi? Da li se njena majka setila pravog imena? Da li će njen otac i dalje biti u krevetu, progutan uspomenu, nepokretan, kad budem ušao u kuću? Voda je bila mlaka i hemijska, razbijena na molekule, pa sam popio malo, a ostatkom polio lice i košulju.

Vratio sam se do sasušenog korita pod plitkom linijom neba, a onda zastao i ispružio ruku ka zidu od litica i opipao naslagane stene, horizontalne pukotine ili jaruge, pa sam neko vreme razmišljao o velikim pomeranjima tla. Zatvorio sam oči i osluškivao. Tišina je bila potpuna. Nikad do tada nisam osetio takav mir, niti bio okružen takvim ništavilom. S tim što je to ništavilo *postojalo*, bilo je obmotano oko mene, ili je to bila ona, Džesi, topla pod mojim dodirom. Ne znam koliko sam dugo stajao tamo, dok je svaki mišić u mom telu osluškivao. Da li bi se u toj tišini moglo desiti da zaboravim svoje ime? Skinuo sam ruku s tog zida i prineo je licu. Obilato sam se znojio, pa sam polizao s prstiju taj vlažni neprijatni miris. Otvorio sam oči. I dalje sam bio tu, u spoljašnjem svetu. A onda me je nešto nateralo da okrenem glavu, i morao sam sebi onako zaprepašćenom da kažem šta je to, bila je to muva, koja je zujala sasvim blizu mene. Morao sam da sebi izgovorim tu reč, muva. Pronašla me je i prišla mi, kroz taj ogromni lelujav prostor, zujeći, pa sam se blago trgnuo na taj zvuk i potom ponovo krenuo prema onom mestu gde je staza prestajala. Kretao sam se polako i držao se blizu zida, u isprekidanoj senci. Posle izvesnog vremena počeo sam da pomišljam kako je već trebalo da stignem do automobila. Bio sam umoran, gladan, nisam više imao vode. Zapitao sam se da li je moguće da taj jaz, taj prolaz, ima severni i južni krak, i da sam zalutao u pogrešni? Nisam uspevao da ubedim sebe da je tako nešto nemoguće. Činilo se da se nebo sužava do tačke u kojoj se zidovi litica sastaju, pa sam pomislio kako bi trebalo da se okrenem i pođem natrag. Izvadio sam iz džepa bocu i pokušao da iscedim sebi u usta dve-tri kapi. Posle svakih nekoliko koraka rekao bih sebi kako bi trebalo da se okrenem, ali sam nastavljao dalje, još bržim korakom. Nisam bio siguran da je

ta staza od izdrobljenog granita ista ona kojom sam stigao. Pokušao sam da se setim boje i teksture, čak i zvuka koji su moje cipele pravile na tom oštrom zrnevlju. I baš u trenutku kad sam pomislio da sam izgubljen, primetio sam kako staza počinje da se širi, a onda ugledao automobil, prašnjavu olupinu od metala i stakla, pa sam otvorio vrata i sručio se u sedište. Gurnuo sam ključ u bravicu i pritisnuo dugme komandne table i dugme ventilatora i još nekoliko dugmadi. Potom sam se na trenutak naslonio i nekoliko puta duboko, svesno, udahnuo vazduh. Trebalo je reći Elsteru kako je vreme da krenemo kući.

Te noći nisam mogao da zaspim. Išao sam iz jednog sanjarenja u drugo. Žena u drugoj sobi, s druge strane zida, ponekad Džesi, a ponekad ne tako jasno i jednostavno ona, a onda Džesi i ja u njenoj sobi, u njenom krevetu, isprepletani, dok se okrećemo i izvijamo nekako kao more, kao talasi, u nekom nemogućem celonoćnom trenutku nesputane telesne ljubavi. Oči su joj zatvorene, lice odmrznuto, to jeste Džesi, ali joj je lik istovremeno i suviše izražajan da bi to bila ona. Deluje kao da izlazi izvan svog bića čak i kad je sasvim uvučem u sebe. Tu sam i uzbuđen sam, ali teško uspevam da vidim sebe dok stojim kraj otvorenih vrata i posmatram nas dvoje.

Pogledao sam ga. Lice mu je lagano tonulo u neprozirni okvir glave. Sedeo je na suvozačkom sedištu, i ja sam tiho progovorio.

„Pojasevi.”

Činilo se da me čuje sa zakašnjenjem, da zna da sam progovorio ali ne uspeva da dokuči značenje. Počinjao je da podseća na rendgenski snimak, videle su mu se samo očne duplje i zubi.

„Pojasevi”, ponovio sam.

Pričvrstio sam pojas i čekao, gledajući u njega. Bili smo u iznajmljenom automobilu, mom. Ja sam oprao auto. Ja sam spakovao torbe i stavio ih u prtljažnik. Obavio sam desetak telefonskih poziva. Konačno je klimnuo glavom i pružio ruku prema pojasu iznad svog desnog ramena.

Nju smo ostavljali tamo. Pomisao na to bila je teška. Na početku smo se dogovorili da jedan od nas treba da bude tu, uvek. Sada je tu ostajala prazna kuća, do kraja jeseni i zime, i nije bilo izgleda da će se ona ikad vratiti. Otkopčao sam svoj pojas i nagnuo se napred da mu pomognem da zakači svoj. Zatim sam se odvezao da napunim rezervoar i uskoro smo ponovo bili na putu, kretali se kroz raseline i između deformisanih stena, kroz istoriju koja hitro promiče pored prozora, stvaranje planina, povlačenje mora. Elsterova istorija, vreme i vetar, otisak ajkulinog zuba na pustinjском kamenu.

Dobro sam uradio što sam ga odveo odatle. Da smo ostali, sasušio bi se na pedeset kilograma. Hteo sam da ga odvedem Galini, tako se zvala, Džesinoj majci, i da ga poverim njenom saosećanju. Pogledajte ga, krhkog i izmoždenog. Pogledajte ga, tako neutešno ljudskog. Njih dvoje su zajedno u ovome, rekoh sebi. Ona će želeti da podeli tu muku, rekoh sebi. Ali je još nisam bio pozvao da joj kažem da smo krenuli kući. Bojao sam se da pozovem Galinu.

Neprestano sam bacao pogled ka njemu. Sedeo je naslonjen, širom otvorenih očiju, i ja sam razgovarao s njim isto onako kao dok sam ga podšišavao, govorio sam u tom dugačkom jutru, pokušavao da mu pravim društvo, da nam obojici skrenem misli. Samo što se sad gotovo i nije više imalo s kim razgovarati. Izgledalo je da je on već izvan sećanja i kajanja koje ono donosi, kao čovek sveden na najoskudniju skicu, bestežinski. Vozio sam i govorio, pričao mu o našem letu, rekao mu broj leta, istakao kako smo bili na listi čekanja, podsećao ga na vreme polaska, i vreme dolaska. Prazne činjenice. Činilo mi se da u zvuku sopstvenih reči nazirem neku slabašnu strategiju kojom bih pokušao da ga vratim svetlu.

Put je počeo da se penje, predeo oko nas postajao je zelen, raštrkane kuće, kamp za prikolice, silos, i on je počeo da kašlje i dahće, da se muči da istera šljajm. Pomislio sam da bi mogao da se zadavi. Put je bio tesan i strm, s ogradom duž ivice, i nisam imao drugog izbora do da nastavim da vozim. Na kraju je ipak uspeo da izbaci tu prljavštinu, isterao ju je i ispljunuo sebi u šaku. Zatim je pogledao u to što mu se migoljilo na dlanu, a za njim i ja, u tu gustu žiličastu pulsirajuću masu, bisernozelene boje. Nije imao gde da je spusti. Uspeo sam da iz džepa izvučem maramicu i da mu je

dobacim. Nije mi bilo jasno šta to vidi u toj šaci pljuvačke, ali on je nastavio da gleda.

Prošli smo kraj jednog drvoreda živih hrastova. Tada je promuklo iscedio nekoliko reči.

„Jedna od drevnih tečnosti.”

„Šta?”

„Flegma.”

„Flegma”, rekoh.

„Jedna od drevnih i srednjovekovnih tečnosti.”

Maramica mu je ležala na bedru. Pružio sam ruku i uzeo je, gledajući put pred sobom, protresao je da je razmotam, i spustio mu je na dlan, preko ispljuvka. Negde iza nas prošao je helikopter, pa sam pogledao u retrovizor a onda u Elstera. Nije se pomerao, sedeo je s ispruženom rukom, prekrivenom onim komadom tkanine. Ostavljali smo je tamo. Slušali smo kako zvuk motora helikoptera zamire u daljini. Obrisao je prljavštinu s ruke, pa je zgužvao maramicu i pustio je na podmetač pod svojim nogama.

Čutke smo se vozili iza jednog motornog čamca, smeštenog na prikolicu crnog pikapa. Setio sam se njegovih razmišljanja o materiji i biću, onih dugih noći na tremu, on i ja, polupijani, transcendencija, paroksizam, kraj ljudske svesti. Sada je to delovalo ponajviše kao mrtvi odjek. Tačka Omega. Milion godina daleko. Tačka Omega se suzila, na sada i ovde, na vrh noža koji prodire u telo. Sve velike teme tog čoveka svele su se na jedan usko omeđeni bol, na jedno telo, koje je ostalo tamo negde, ili nije.

Prošli smo kroz borovu šumu i kraj jednog jezera, gde su nisko nad vodom letele male ptice. Oči su mu bile zatvorene, a disanje mu se pretvorilo u postojano nazalno brujanje. Pokušao sam da razmislim o budućnosti, o neznanim nedeljama i mesecima pred sobom, i shvatio da mi je do tog trenutka nešto bilo potpuno iščilelo iz svesti. Film. Setio sam se filma. I opet je bio tu, čovek i zid, lice i oči, ali ne više i glava koja govori. Na filmu, lice je duša. Taj čovek je ojađena duša, kao kod Drejera ili Bergmana, lik gubitnika u kamernoj drami, lik koji opravdava rat a osuđuje ljude koji su ga izazvali. Toga sad sigurno neće biti, nijednog kadra. On ne bi imao čvrstinu volje, pa ni srca za tako nešto, a ne bih ni ja. Priča je bila tu, a ne u Iraku ili Vašingtonu, i mi smo je ostavljali i nosili sa sobom, istovremeno.

Drum je počeo da se spušta prema autoputu. Bio je vezan pojasom kao dete, i spavao je. Pomislio sam na aerodrom, na prtljag, na to kako ću morati da ga smestim u kolica. Pomislio sam na srednjovekovne tečnosti. Svakih nekoliko trenutaka bih ga pogledao, proverio.

Pristizali smo, silazili smo pravo iz praznog neba. Jedan čovek koji više ništa nije znao. I drugi, koji je znao samo to da će od tog dana zauvek nositi sa sobom nešto, neku nepomičnost, neku daljinu, i video je sebe u nečijem pretrpanom potkrovlju, kako spušta ruku na grubu površinu starog zida od cigala, a onda zatvara oči i osluškuje.

Ubrzo smo uhvatili put ka zapadu, s automobilima i kamionima u kolonama, s bukom, s četiri trake, i tada mi je zazvonio mobilni telefon. Na trenutak sam zastao, a onda ga zgrabio s boka i rekao da. Nije bilo odgovora. Rekao sam da, i pogledao u ekran. *NEPOZNAT BROJ*. Rekao sam da, halo, ovog puta glasnije. Bez odgovora. Pogledao sam u Elstera. Oči su mu sada bile otvorene, glava okrenuta prema meni, bio je svesniji nego ikad u poslednjih nedelju dana. Rekao sam da i pogledao u ekran. *NEPOZNAT BROJ*. Pritisnuo sam dugme za isključivanje i gurnuo telefon natrag u futrolu za pojasom.

Mrzeo sam vožnju autoputem, a gužva je sada postala još veća, automobili su jurili duž traka. Bez prestanka sam gledao put. Nisam hteo da pogledam u njega, nisam hteo da čujem nikakva pitanja ili nagađanja. Razmišljao sam o šest stvari odjednom. Majka. U snu se setila njegovog imena. Pomišljao sam i da mi je to neko zapravo uzvratilo poziv. To je to, nije moglo da bude ništa drugo, neko koga poznajem uzvraćao je moj poziv od prethodne večeri ili tog jutra, neki prijatelj, kolega, stanodavac, slab signal, neuspostavljena veza. I šta je to značilo? Značilo je da će uskoro početi da mi se događa grad, neumorni Njujork, lica, jezici, građevinske skele na sve strane, kolona taksija u četiri po podne, s osvetljenim natpisima „ne radi”.

Pomislio sam na svoj stan, na to koliko će mi izgledati dalek čak i kad budem ušao. Moj život obuhvaćen jednim pogledom, sve je bilo tu, muzika, filmovi, knjige, krevet i radni sto, nagoreli emajl oko ploča na štednjaku. Pomislio sam na to kako će dok budem ulazio zazvoniti telefon.

Anonimnost 2

4. septembar

Norman Bejts, zastrašujuće ravnodušan, spušta telefonsku slušalicu.

Čovek je stajao pored zida i razmišljao unapred. Već je ranije počeo to da čini, da preskače scene, da u mislima protrčava kroz njih, vizuelno, sad kad se primaklo vreme zatvaranja. Nije hteo da gleda na sat. Pokušavao je da obuzda nestrpljivost, da svu energiju usmeri prema ekranu, da vidi šta se sada događa.

Vrata bez prestanka malo otvorena.

Pruga unutrašnjeg svetla koja se širi po podu dok se vrata i dalje pokreću.

Senka vrata koja nestaje ispod tih vrata.

Ti apstraktni trenuci, svedeni na oblik i meru, šare na tepihu, linije na površini podnih dasaka, držali su ga u potpunoj budnosti, oka i uma, a onda i snimak odmorišta odozgo i napad na Arbogasta.

Posete galeriji preplitale su mu se u sećanju, bez šavova. Nije mogao da se seti kog je dana gledao određenu scenu niti koliko je puta gledao pojedine scene. Mogu li se uopšte nazvati scenama, tako umirene, ti sirovi začeci pokreta, dugačak luk šake koja putuje prema licu.

Bio je na mestu, uvek, na svom mestu, telom dodirivao severni zid. Ljudi su nemirno prolazili, ulazili i izlazili. Ostajali bi duže, pomislio je, kad bi ovde postojao red klupa. Samo što bi svaki vid sedenja narušio čitav koncept. Golo okruženje, i tama, i rashlađeni vazduh, i nepomični čuvar kraj vrata. Čuvar je dodatno pročišćavao taj prizor, činio ga još više prefinjenim i posebnim. Samo, šta je on uopšte čuvao? Tišinu, možda. Ili sam ekran. Možda bi se bez njega popeli na ekran i izgrebali ga, ti turisti iz multipleks bioskopa.

Stajanje je bilo deo tog umetničkog ostvarenja, čovek koji stoji učestvovao je u njemu. Bio je tu, već šesti uzastopni dan, poslednjeg dana instalacije. Nedostajaće mu boravak u toj prostoriji, gde je

povremeno mogao slobodno da ode iza ekrana i posmatra sa suprotne strane, da primeti levorukost ljudi i predmeta. Ali se uvek vraćao zidu, fizičkim dodirrom, pošto je u protivnom mogao da uhvati sebe kako čini, šta, nije tačno znao, kako se preseljava, kako iz sopstvenog tela prelazi u titravu sliku na ekranu.

Dosadni delovi originalnog filma prestali su da budu dosadni. Postali su isti kao i sve drugo, izvan svih kategorija, potpuno otvoreni. Želeo je da veruje u to. S tim što se u pojedinim trenucima ipak spremnije predavao ekranu. Prepuštao se tome, ekranu na kome nije bilo likova, ekranu na kome se videla punjena ptica ili usamljeno ljudsko oko.

Ušlo je troje dece, dva dečaka i devojčica, svi istovetno plavokosi, a iza njih jedna žena.

Nije mogao da shvati zbog čega detektiv, Arbogast, očito uboden nožem ispod srca, pada niz stepenice s ranama od uboda na licu. Možda se od gledaoca očekuje da zamisli treći i četvrti zamah nožem, ali on nije bio voljan da to učini. Postojao je očigledan nesklad između radnje i njenog vidljivog efekta.

Pokušao je da zamisli složenost montaže. Pokušao je da zamisli konvencionalnu projekciju. Nije se sećao da je zapazio taj problem kad je poslednji put gledao film, na televiziji. Možda ta greška nije uočljiva pri brzini od dvadeset četiri slike u sekundi. Negde je jednom pročitao da je to brzina kojom opažamo stvarnost, i kojom mozak obrađuje slike. Promenite format i otkrićete greške. Bila je to greška koja se mogla i oprostiti, ukoliko gledalac nije osoba sa suženim vidnim poljem. A ako je on baš takav, šta se tu može.

Deca su zastala kraj samih vrata, u nedoumici da li zaista žele da istraže to gde su zabasali, ma šta to bilo, dok se žena tiho kretala duž bočnog zida, pa zastala i pogledala u ekran, a onda se pomerila do mesta gde su se zidovi spajali. Posmatrao je decu kako postepeno gube zanimanje za film i gledaju oko sebe. Gde se to nalaze, i šta je ovo? Jedno od njih pogledalo je prema vratima, gde je stajao čuvar, zagledan nekud u dugi dan svoje skućene samoće.

Arbogast još pada niz stepenice.

Zamislio je novu situaciju. Ta deca su ga navela da je zamisli, situaciju u kojoj se film prikazuje od početka do kraja tokom dvadeset četiri uzastopna sata. Da li se ovo jednom već negde

odigralo, u nekom drugom muzeju, u drugom gradu? Razmislio je o tome da bi odredio uslove takve projekcije. Odabrana publika. Bez dece, bez slučajnih gledalaca. Ulaz zabranjen posle početka projekcije. A šta ako neko bude pozeleo da izađe, ako bude morao da izađe? U redu, izađite. Ali ako izađete, nema ponovnog ulaska. Neka vam to bude test izdržljivosti i strpljivosti, neka vrsta kazne.

Ali kazne za šta? Kazne za gledanje? Kazne za to što ste stajali tu, iz dana u dan, iz sata u sat, u kukavnoj anonimnosti? Pomislio je na druge. Drugi bi mogli tako reći. Samo, ko su ti drugi?

Činilo se da ona žena nevidljivo klizi duž zida, u malim, tačno utvrđenim etapama. S mukom je uspevao da je vidi i bio je siguran da ona njega ne vidi. Da li je ona bila s tom decom, ili nije? Ta deca su predstavljala tri svetla predmeta, imala su možda između osam i deset godina, upijala su svetlost s ekrana, na kome se jeziva smrt pretvarala u izgrebane mikrosekunde.

Entoni Perkins kao Norman Bejts. Norman Bejts kao Majka, sada već sklopčan u dnu stepeništa, s udovičkom perikom i haljinom do poda. Kao pauk se nadvija nad detektivom, koji leži na tepihu u hodniku, i nastavlja da ga bude.

Anonimni su, on i muzejski čuvar. Da li je današnji čuvar isti onaj koji je bio tu i prethodnih pet dana? Da li je čuvar od prethodnih pet dana bio isti po čitav dan? Mora biti da se čuvari smenjuju u nekom trenutku tokom dana, samo što on to nije primetio ili je zaboravio. Ušli su jedan čovek i jedna žena, roditelji one dece, genetski kod je pucketao u vazduhu. Bili su to krupni ljudi u kratkim pantalonama kaki boje, stravično trodimenzionalni, s torbama i rančevima. On je gledao film, pa bacao pogled na druge ljude, a onda opet gledao film. Za sve to vreme, njegov um je radio, mozak je obrađivao slike. Želeo je da se taj dan nikad ne završi.

A onda je neko rekao nešto.

Neko je rekao: „Šta ja ovo gledam?”

Bila je to žena s njegove leve strane, koja je sada stajala bliže, i obraćala se njemu. To ga je zbunilo. To pitanje ga je nateralo da se pomnije zagleda u ekran. Pokušao je da shvati njene reči. Pokušao je da se suoči s činjenicom da neko stoji pored njega. To se do tog trenutka nijednom nije desilo, ne ovde. I pokušao je da se suoči i s onim drugim što se nikad nije dogodilo, onim što zapravo nije ni

očekivao da se može dogoditi. S činjenicom da mu se neko obratio. Ta žena koja je stajala nekako sasvim uz njega upravo je kršila sva pravila odvojenosti.

Pogledao je u ekran, u nastojanju da smisli šta bi mogao da kaže. Imao je dobar rečnik, osim onda kada je trebalo da se obrati nekome.

Na kraju je prošaputao: „Privatni detektiv. Ovaj što leži.”

Bio je to prigušeni šapat i nije bio siguran da ga je čula. Ali je odgovor usledio gotovo istog trenutka.

„Da li bi trebalo da znam i ko ga to bude?”

Ponovo je na trenutak pokušao da razmisli, pre no što se odlučio za odgovor. Odlučio se za odgovor ne.

Rekao je upravo to, „ne”, vrteći glavom da bi ukazao na konačnost, makar i samom sebi.

Sačekao je još neko vreme, gledajući ruku i nož u sredini ekrana, izdvojene, i onda je ponovo dopro do njega, taj glas, ni nalik na šapat.

„Volela bih da umrem posle neke duge starinske bolesti. A vi?”

Taj je doživljaj, do tog trenutka, bio zanimljiv zbog toga što je bio samo njegov. Niko nije znao da je on tu. Bio je sam i neprimećen. Nije bilo ničeg što je trebalo podeliti, ničeg što je trebalo uzeti od drugih, ničeg što bi dao drugima.

A sad odjednom ovo. Pravo niotkuda, ulazi u galeriju, staje uz njega tu pored zida, obraća mu se u mraku.

Bio je viši od nje. Bar nešto. Nije gledao u nju, ali je znao da je viši, nekako, malo. Nije morao da gleda. Osećao je to, slutio nekako.

Ona plavušasta deca nadureno su krenula za svojim roditeljima i izašla, a on je pomislio kako verovatno zauvek ostavljaju za sobom crno-beli film. Gledao je sestru Dženet Li i ljubavnika Dženet Li kako razgovaraju u tami. Nije mu smetalo što nema dijaloga. Nije ni želeo da ga čuje, nije mu bio potreban. Nikad više neće moći da gleda onaj pravi film, onaj *Psiho*, nikada. Ovo je bio pravi film. Ovde je sve video prvi put. Toliko se toga događalo u jednoj sekundi, posle šest dana, dvanaest dana, sto dvanaest dana, toliko toga je gledao prvi put.

Rekla je: „Kako li bi to bilo, živeti u usporenom snimku?”

Kad bismo živeli u usporenom snimku, ovaj film bio bi sasvim običan film. Ali, nije joj to rekao.

Umesto toga, rekao je: „Pretpostavljam da vam je ovo prvi put.”

Ona odgovori: „Meni je sve prvi put.”

Čekao je da ga upita koliko je on puta bio tu. I dalje se prilagođavao prisustvu druge osobe, ali nije li upravo to želeo u proteklih pet dana, društvo za gledanje filma, neku ženu koja bi bila voljna da o tom filmu razgovara, da razmotri vrednost tog doživljaja?

Rekla mu je kako je stajala milion kilometara izvan svega što se moglo događati na ekranu. To joj se dopadalo. Rekla mu je kako joj se u načelu dopada i sama ideja sporosti. Toliko toga odvija se prebrzo, rekla je. Potrebno nam je vreme da bismo izgubili zanimanje za neke stvari.

Ostali ih ili nisu mogli čuti ili ih razgovor nije zanimao. On je gledao pravo napred. Bio je siguran da će se muzej zatvoriti pre no što film stigne do samog kraja, pre no što se priča okonča, Entoni Perkins umotan u ćebe, s očima Normana Bejtsa, lice koje prilazi sve bliže, bolesni osmeh, dug i značajan pogled, saučesnički pogled upućen osobi koja sedi tamo u mraku, i gleda.

I dalje je čekao da ga ona upita koliko je puta već bio tu.

Iz dana u dan, rekao bi. Izgubio je računicu.

Koja vam je omiljena scena, pitala bi ga potom.

Gledam ga trenutak po trenutak, sekund po sekund.

Nije mu padalo na um šta bi sledeće mogla reći. Pomisli kako bi voleo da izađe na minut, da ode u toalet i pogleda se u ogledalu. Kosa, lice, košulja, ista košulja cele nedelje, samo da se načas pogleda i opere ruke i pohita natrag. Unapred je odredio mesto, muški toalet, šesti sprat, bilo mu je potrebno da se pogleda, za slučaj da ona ostane do zatvaranja i da zajedno izađu iz galerije i stanu na svetlo. Šta će to ona videti kad bude pogledala u njega? Ostao je, međutim, na svom mestu, očiju uprtih u ekran.

Upitala je: „Gde se nalazimo, u geografskom smislu?”

„Film počinje u Finiksu, Arizona.”

Nije znao zbog čega je spomenuo i grad i državu. Da li je država tu bila neophodna? Da li je njegova sagovornica bila neko ko nije nužno morao da zna da je Finiks u Arizoni?

„A onda se mesto radnje menja. Kalifornija, mislim. Vide se znakovi pored puta i registarske tablice”, rekao je.

Ušlo je dvoje Francuza. Bili su Francuzi ili Italijani, delovali su nekako inteligentno, i stali su u slabašnom svetlu blizu kliznih vrata. Možda je rekao Finiks, Arizona zato što su se te reči pojavile na ekranu posle uvodne špice. Pokušao je da se seti da li je ime lika koji je igrala Dženet Li bilo ispisano na toj špici. Dženet Li kao - ali mu ime nije sinulo u svesti, ako ga je uopšte i bio video.

Čekao je da žena nešto kaže. Sećao se kako je u srednjoj školi, kada bi se zatekao u razgovoru s devojkom višom od sebe, često umeo da poželi da padne na pod i da ga prolaznici išutiraju.

„Ima filmova koji su preterano vizuelni.”

„Mislim da ovaj nije”, rekao je. „Mislim da je ovaj pažljivo izveden, kadar po kadar.”

Razmislio je o tome. Razmislio je o sceni pod tušem. Pomislio je kako bi bilo kad bi scenu pod tušem pogledao zajedno s njom. To bi moglo biti zanimljivo, zajedno. No pošto je ta scena bila prikazana prethodnog dana, i pošto se projekcija svakog dana prekidala prilikom zatvaranja muzeja, scena pod tušem neće biti deo današnje projekcije. A i oni prstenovi na zavesi. Da li je bio siguran da se na šipci zavese okreće šest prstenova dok Dženet Li u svom samrtničkom padu vuče tu zavesu za sobom? Poželeo je da još jednom pogleda tu scenu, da proveri to s prstenovima. Izbrojao ih je šest, bio je siguran da ih je šest, ali mu je bilo potrebno da se u to još jednom uveri.

Takva naknadna razmišljanja traju bez prestanka, a ta situacija ih samo pojačava, to što je tu, što već satima gleda i razmišlja, stoji i gleda, promišlja film, promišlja sebe. Ili to film promišlja njega, razliva se po njemu kao kakva odbegla moždana tečnost?”

„Jeste li pogledali još nešto u muzeju?”

„Došla sam pravo ovamo”, rekla je, i to je bilo sve što je rekla, razočaravajuće.

Mogao je da joj ispriča dosta toga o priči i likovima, no to je možda moglo i da sačeka, ako bude imao sreće. Pomislio je da je upita čime se bavi. Kao dvoje ljudi koji uče strani jezik. Čime se bavite? Ne znam, a čime se vi bavite? Nije to bila onakva vrsta razgovora kakvu je trebalo voditi ovde.

Poželeo je da o sebi i njoj razmišlja kao o dve srodne duše. Zamislio je kako nekoliko dugih trenutaka gledaju jedno u drugo, tu u mraku, iskrenim i otvorenim pogledom, snažnim i prodornim, a onda prestaju da se gledaju i okreću se i nastavljaju da prate film, ne izgovorivši pritom ni reči.

Sestra Dženet Li prilazi kameri. Potom trči u mrak, prelep prizor, usporen, žena koja trči, dok se oko nje rasipa svetlo iz pozadine, fino oblikovanog lica i skladnih ramena, dok oko nje pada potpuni mrak. O tome bi ovde trebalo da razgovaraju, ako uopšte budu razgovarali, o svetlosti i senci, o slici na ekranu, o prostoriji u kojoj se nalaze, o tome gde su, a ne o tome čime se bave.

Pokušao je da poveruje da je njoj napetost njegovog tela skrenula pažnju na dramatičnost te scene. Morala je da oseti tu napetost, kad je stala pored njega. Eto, to je pomislio. A onda je pomislio kako bi trebalo da se očešlja. Nije nosio češalj. Kad bude stao pred ogledalo, moraće da zagladi kosu rukama, svejedno gde i svejedno kada, neprimetno, ili pred nekom glatkom odraznom površinom vrata ili stuba.

Ono dvoje Francuza promenili su mesto, prešavši duž prostorije do zapadnog zida. Njih dvoje su bili pozitivno prisutni, usredsređeni, i bio je siguran da će kasnije satima razgovarati o tom doživljaju. Zamislio je kadence njihovih glasova, raspored naglasaka i pauza, razgovor za večerom u restoranu koji su im preporučili prijatelji, nekom indijskom, ili vijetnamskom, negde u Bruklinu, daleko negde, što je teže doći do tamo, to je hrana bolja. Bili su izvan njega, ljudi sa svojim životima, bilo je to pitanje stvarnosti. I ta žena, tu do njega, tako kako ju je doživljavao, bila je senka koja se odmotava sa zida.

„Sigurni ste da ovo nije komedija?” rekla je. „Hoću da kažem, po ovome što se vidi.”

Gledala je visoku sablasnu kuću kako se nadvija nad motelom, kuću s kulom u kojoj Majka ponekad sedi kraj prozora spavaće sobe i u kojoj Norman Bejts navlači odoru za svoj transvestitski pakao. Pomislio je na to, na Normana Bejtsa i Majku. Rekao je: „Možete li da zamislite sebe kako živite neki drugi život?”

„To je suviše lako. Pitajte me nešto drugo.”

On, međutim, nije umeo da smisli nijedno drugo pitanje. Poželeo je da odbaci pomisao da bi taj film mogao biti komedija. Da li je to

ona uspevala da vidi nešto što je njemu promaklo? Da li je usporeni puls projekcije otkrivao nešto jednoj osobi, a skrivao to isto od druge? Gledali su sestru i ljubavnika kako razgovaraju sa šerifom i njegovom ženom. Pitao se da li bi uspeo da produži razgovor sve do večere, mada u tom trenutku i nije bilo nikakvog razgovora.

Možda bismo mogli nešto da prezagajimo, tu blizu, rekao bi.

Ne znam, rekla bi ona. Možda ću za pola sata morati da stignem na jedno mesto.

Zamislilo je sebe kako se okreće i prikiva je uza zid u prostoriji koja je potpuno prazna, ako izuzmemo čuvara koji gleda pravo napred, nikuda, nepokretan, i prati film pogledom preko ramena. Trebalo bi da muzejski čuvari budu naoružani, pomislio je. Oni čuvaju umetnost neprocenjive vrednosti, pa bi čovek s pištoljem izoštrio čin posmatranja za dobrobit svih u toj prostoriji.

„Okej”, rekla je, „sad moram da krenem.”

On reče: „Idete.”

Bila je to ravnodušna izjava, idete, izgovorena refleksno, oslobođena svakog razočaranja. Nije ni imao vremena da se razočara. Bilo bi bolje da je to uradio, umesto što je samo tupo stajao. Teoretski, to mu je dalo vremena da razmisli. Već je hodala prema vratima, a on je hitao za njom, ali tiho, skrećući pogled sa svakog ko ih je možda gledao. Klizna vrata se otvoriše i on se nađe iza nje, izađe na svetlo pa na pokretne stepenice, s jednog na drugi sprat, pa onda kroz foaje i kroz obrtna vrata, pravo na ulicu.

Sustigao ju je, vodeći računa da se ne osmehne i da je ne dodirne, i rekao: „A kako bi bilo da ovo ponovimo u nekom pravom bioskopu, sa sedištima, i ljudima koji se na ekranu smeju i plaču i viču?”

Zastala je da ga čuje, napola se okrenula prema njemu, na sredini trotoara, dok su se ljudska tela probijala kraj njih.

Rekla je: „Da li bi to išta popravilo?”

„Verovatno ne”, reče, i ovog puta se osmehnu. Zatim dodade: „Da li biste hteli da saznate nešto o meni?”

Ona sleže ramenima.

„Kao dete, umeo sam da množim brojeve napamet. Šestocifren broj puta petocifren broj. Osam cifara puta sedam cifara, dan i noć. Bio sam lažni genije.”

Ona reče: „Umela sam da ljudima čitam reči s usana. Gledala sam im usne i znala sam šta govore i pre no što bi to izgovorili. Nisam slušala, samo sam gledala. To je bilo to. Umela sam da zaustavim zvuk njihovih glasova dok su govorili to što su govorili.”

„Kao dete.”

„Kao dete”, rekla je.

Pogledao je pravo u nju.

„Ako mi date broj telefona, mogao bih nekad da vas pozovem.”

Slegla je ramenima kao da kaže okej. Taj pokret je značio to, okej, naravno, možda. Mada, kad bi ga ugledala na ulici sat kasnije, verovatno ne bi ni znala ko je, niti gde ga je sreća. Brzo je izrecitovala brojeve a onda se okrenula i pošla prema istoku, u vrevu centra grada.

Ušao je u prepuni foaje i pronašao skućeni komad prostora na jednoj od klupa. Spustio je glavu da razmisli, da se malo izmakne od svega, od postojanog brujanja raznih glasova, jezika, naglasaka, od ljudi u pokretu koji su sa sobom nosili buku, čitave živote prepune buke, žamor koji se odbijao od zidova i tavanice i bio glasan i sveobuhvatan, toliko da ga je primorao da se zgrči. Ali imao je njen telefonski broj, i samo to je bilo važno, taj broj bio je bezbedno sačuvan u njegovom umu. Kad bi trebalo da je pozove, posle dva, ili posle tri dana? U međuvremenu trebalo bi da sedne i razmisli o svemu što su rekli, o tome kako je izgledala, gde živi, kako provodi vreme.

Tada mu je u svest doprlo to pitanje. Da li ju je upitao za ime? Nije je pitao za ime. Načinio je diskretan pokret prebacivanja samom sebi, kao kad u crtanom filmu učitelj preti detetu. U redu, to je još nešto o čemu će morati da razmisli. Da razmisli o imenima. Da zapiše imena. Da proveriti može li po nečijem licu da pogodi ime te osobe. To se lice nakratko ozarilo dok je govorio o tome kako je kao dete bio vešt s brojevima. Nije se baš ozarilo, nego se nekako opustilo, u očima joj se videla zainteresovanost. Samo što ta priča nije bila istinita. Nije on množio velike brojeve napamet, nikada. Bilo je to nešto što je ponekad umeo da kaže zato što je mislio da će mu to pomoći da sebe objasni drugima.

Krišom je pogledao na sat i nije oklevao, prešao je do biletarnice i platio punu cenu. Trebalo je da plati pola karte za odraslu osobu, s

obzirom na vreme, ili da uđe besplatno, trebalo je da bude besplatno. Zatreptao je pred kartom koju je držao u ruci i požurio do šestog sprata, preskačući po dva stepenika na pokretnim stepenicama, dok su se svi kretali u suprotnom smeru. Ušao je u mračnu galeriju. Želeo je da uroni u tu usporenost, u bezmalo statični ritam slike. Ono dvoje Francuza bilo je otišlo. Bila je tu još jedna osoba, i čuvar, i na kraju on, za još taj poslednji nepun sat. Pronašao je svoje mesto pored zida. Želeo je da potpuno zaroni, što god to značilo. Želeo je da film krene još sporije, da iziskuje još dublje uključivanje oka i uma, neprestano, da se prizori pred njim probiju u samu krv, u zgusnut osećaj, da postanu deo njegove svesti.

Norman Bejts, zastrašujuće ravnodušan, spušta telefonsku slušalicu. Isključiće svetla na recepciji motela. Krenuće uzanim stepenicama do stare kuće, s nekoliko osvetljenih prostorija, i s tamnim nebom u pozadini. A onda će uslediti niz kadrova, pod raznim uglovima, seća se te sekvence, stoji pored zida i iščekuje. Stvarno vreme ne znači ništa. Ta fraza ne znači ništa. Tako nešto ne postoji. Na ekranu, Norman Bejts spušta telefonsku slušalicu. Ono ostalo još se nije desilo. On vidi unapred, strahuje da će se muzej zatvoriti pre no što se ta scena okonča. Kroz čitav muzej začuće se obaveštenje na svim jezicima najvećih muzejskih naroda, dok će Entoni Perkins kao Norman Bejts i dalje hodati stepenicama ka spavaćoj sobi, gde leži Majka, odavno mrtva.

Ona druga osoba izlazi kroz visoka vrata. Sad su tu još samo on i čuvar. Zamišlja kako je na ekranu potpuno zaustavljeno svako kretanje, i kako slika počinje da podrhtava i bleđi. Zamišlja čuvara kako vadi pištolj iz futrole i puca sebi u glavu. A onda se projekcija završava, muzej se zatvara, i on ostaje sam u tamnoj prostoriji s lesom čuvara.

On ne snosi odgovornost za te misli. Ali to su njegove misli, zar ne? Ponovo usmerava pažnju ka ekranu, gde je sve tako intenzivno ono što jeste. Gleda šta se događa i želi da se to događa sporije, da, ali isto tako u mislima juri ka trenutku kada će Norman Bejts odneti Majku niz stepenice, u njenoj belo spavaćici.

To ga navede da pomisli na svoju majku, kako i ne bi, pre no što je umrla, njih dvoje u malom stanu koji polako gutaju sve viši neboderi, i tu je senka Normana Bejtsa koji stoji pred vratima stare

kuće, njegova senka vidi se iznutra, a onda vrata počinju da se otvaraju.

Čovek se odvaja od zida i čeka da ga slika upije, poru po poru, da se rastvori u liku Normana Bejtsa, koji će ući u kuću i popeti se uz stepenice u subliminalnom vremenu, dve slike u sekundi, a onda će se okrenuti prema vratima Majčine sobe.

Ponekad sedne kraj njenog kreveta i kaže nešto, pa pogleda u nju čekajući odgovor.

Ponekad samo gleda u nju.

Ponekad vetar naiđe pre kiše i pored prozora pronese ptice, kao utvare koje jezde kroz noć, čudnije i od snova.

Napomena

Dvadesetčetvoročasovni Psiho, video-rad Dagleasa Gordona, prvi put je prikazan 1993. godine u Glazgovu i Berlinu. U Muzeju moderne umetnosti u Njujorku bio je postavljen u leto 2006. godine.

Beleška o autoru

Don DeLilo, autor petnaest romana, među kojima su *Padač*, *Beli šum* i *Vaga*, dobitnik je mnogih nacionalnih i međunarodnih nagrada, među kojima su i Nacionalna nagrada za knjigu, Pen/Fokner nagrada za prozu, Nagrada Jerusalem za celokupno delo, kao i Orden Vilijam Din Hauels, koji dodeljuje Američka akademija umetnosti, za roman *Podzemlje*, u časopisu *Njujork tajms buk rivju* svrstan među tri najbolja romana u poslednjih dvadeset pet godina. Godine 2008, dobio je Orden časti Nacionalnog udruženja umetnika, za izuzetno ostvarenje u književnosti. Dobitnik je i Nagrade PEN/Sol Belou, u čijem žiriju je Filip Rot, za posebna dostignuća u američkoj književnosti za 2010. godinu. Napisao je i tri drame.

Geopoetika je do sada objavila romane: *Padač* (2008), *Podzemlje* (2007), *Bodi artist* (2005) i *Kosmopolis* (2004).